
SITUAȚIA MINERITULUI ȘI METALURGIEI BĂNĂȚENE
ÎN PERIOADA 1717- 1733, ANALIZATĂ PRIN PRISMA
UNOR DOCUMENTE AFLATE LA ARHIVELE
CURȚII IMPERIALE DIN VIENA

Ovidiu Marinel Koch-Tufiș

Cuvinte cheie: minerit, metalurgie, Banat, Habsburgi, mercantilism centroeuropean

Schlüsselworte: Bergbau, Metallurgie, Banat, Habsburger, mitteleuropäischer Merkantilismus

Victoriile obținute pe câmpurile de luptă de armatele austriece, în războiul desfășurat între anii 1716–1718 împotriva otomanilor, vor fi consfințite la masa tratatelor în anul 1718 la Passarowitz, prin anexarea de către Imperiul habsburgic a Banatului, Olteniei și a nordului Serbiei. Ținând cont de interese politico-strategice și economico-financiare majore ale Imperiului habsburgic, Banatul va fi organizat într-un domeniu al Coroanei și Camerei imperiale, fiind administrat de la Viena de forurile aulice, respectiv Camera Aulică și Consiliul Aulic de război, prin intermediul Administrației Țării Banatului (Banater Landes–Administration), înființată la Timișoara în noiembrie 1717.¹

Statutul dobândit de Banat în cadrul monarhiei habsburgice, respectiv acela de domeniu al Coroanei și Camerei imperiale, conferea împăratului, pe lângă calitatea de suveran al țării și pe aceea de stăpân feudal, fapt ce va permite guvernanților de la Viena să aplice în practică idei politice și administrative și să realizeze proiecte economice inspirate din gândirea mercantilistă.

Mercantilismul reprezintă politica economică a statului absolutist, având ca țel creșterea puterii acestuia prin sporirea avuției naționale. Acest deziderat putea fi atins în primul rând prin creșterea producției industriale în manufacturile de stat și realizarea unei balanțe comerciale active în care exporturile, în special de produse industriale, depășeau importurile, permițând rămânerea și atragerea în țară a unor sume mari de bani ce sporeau rezerva monetară a țării.

Mineritul și metalurgia se numărau printre ramurile economice favorizate de politica economică mercantilistă.²

¹ Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716-1778*, Timișoara 1997, p. 49, în continuare Costin Feneșan – „*Administrație și fiscalitate*”.

² Zollner Erich, *Istoria Austriei*, vol. I, București 1997, p. 348

Producând metalele necesare realizării unor bunuri de consum folositoare societății, bunuri ce în parte erau exportate, participând astfel la realizarea unei balanțe comerciale active, contribuind la sporirea masei monetare prin producția de metale nobile – aurul și argintul, creând locuri de muncă și implicit surse de venituri populației, oferind posibilități pentru desfășurarea unor afaceri economice pentru întreprinzătorii (investitorii) particulari, mineritul este considerat ca fiind „copilul preferat al mercantilismului”, fiind și „cel mai nevinovat mijloc de a îmbogăți *erariul*” (n.a. *fiscul imperial*).³

Pe plan central, mineritul și metalurgia bănățeană s-au aflat între anii 1718–1745 sub conducerea Camerei Aulice din Viena, secondată de Comisia Neoaquistică,⁴ iar pe plan local au fost subordonate Administrației Banatului.

Sesizând importanța mineritului și metalurgiei, Comisia de organizare a Țării Banatului și guvernatorul provinciei, generalul Mercy, solicită Camerei Aulice la 7 octombrie 1717 luarea unor măsuri pentru reluarea activității la minele și instalațiile industriale exploatate de turci în Banat, precum și construirea altora noi.⁵

Camera Aulică, în calitate de for superior care răspundea de problemele economice și financiare ale imperiului, recepționează pozitiv memoriul amintit mai sus, trecând la întocmirea unor acte normative pe baza cărora va fi organizată activitatea minieră și metalurgică din Banat. Acestea vor fi trimise Administrației Banatului care la rândul său, pe baza dispozițiilor și indicațiilor primite de la Camera Aulică va alcătui periodic instrucțiuni pe care le va trimite Administrației miniere de la Oravița, aceasta trebuind să le aducă la îndeplinire și transpună în practică în regiunea minieră.

Principalele acte normative cunoscute din documentele studiate până în prezent – acte normative pe baza cărora a fost organizată și s-a desfășurat activitatea în mineritul și metalurgia bănățeană în perioada 1717-1727, sunt decretul Camerei

³ Kallbrunner Josef, *Das Kaiserliche Banat, I. Einrichtung und Entwicklung des Banats bis 1739*, München, 1958, p. 50-51.

⁴ Pentru evoluția ulterioară, vezi Costin Feneșan, Rudolf Gräf, M. Zaberca, I. Popa, *Din istoria cărbunelui, Anina 200*, Reșița 1991, p. 7 și Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al STEG 1855–1920*, Reșița 1997, p. 44.

⁵ Sonia Jordan, *Die Kaiserliche Wirtschaftspolitik in Banat in 18 Jahrhundert*, München 1967, p. 39 și Costin Feneșan, „Administrație și fiscalitate”, p. 64.

Aulice adresate la 7 decembrie 1717⁶, 4 ianuarie 1721⁷ și respectiv 15 decembrie 1727 Administrației Banatului⁸, precum și dispozițiile acesteia din urmă adresate la 12 decembrie 1718 maistrului minier de la Oravița⁹.

În prezentul articol, vom analiza o serie de documente aflate la Arhivele Curții imperiale din Viena, acestea prezentând diferite aspecte referitoare la exploatarea minieră și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei în perioada 1717-1733¹⁰.

În continuare vom face o scurtă prezentare a acestor documente în ordine cronologică, urmând ca din rațiuni de spațiu și de sinteză, documentele referitoare numai la aceeași exploatare minieră sau uzină metalurgică, dar provenind din anii diferiți, să le prezentăm împreună.

⁶ Anton Schmidt, *Chronologisch, Systematische Sammlung der Berggesetze der Österreichische Monarchie*, Wien 1834, zweite Abtheilung (partea a doua), vol. VI, p. 81-102; acest act normativ a fost analizat în articolul nostru, Dispozițiile Camerei Aulice adresate la 7 decembrie 1717 Comisiei Bănățene de organizare a mineritului, cuprinzând măsurile de organizare economică a Banatului și referiri la împărțirea teritorial-administrativă a provinciei și la organizarea regiunii de graniță militară, în *Analele Banatului – Serie Nouă*, Arheologie-Istorie, vol. XII-XIII, Timișoara, 2004-2005, pag. 343-369. În continuare documentul va fi citat, „Dispozițiile Camerei Aulice, adresate Comisiei bănățene montanistice 1717”

⁷ Anton Schmidt, *op. cit.*, p. 141-156; documentul a fost analizat în articolul nostru, Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene la începutul stăpânirii habsburgice, cuprinse în decretul Camerei Aulice adresat la 4 ianuarie 1721 Administrației Banatului, în *Banatica*, vol XVII / II, Reșița, 2005, p. 367, în continuare documentul va fi citat, „Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene...1721”.

⁸ Anton Schmidt, *op. cit.*, p. 300-326; acest act normativ a fost analizat în articolul nostru, Maßnahmen der Hofkammer zur Organisation des banatischen Berg- und Hüttenwesens, adressiert an die Banater Landesadministration, 15. Dezember 1727 (Decretul Camerei Aulice cuprinzând măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene, adresat la 15 decembrie 1727 Administrației Banatului), în *Studii de istorie a Banatului*, vol XXVIII-XXIX, 2004-2005, p. 187-209. În continuare documentul va fi citat, „Organisation des Banater Berg- und Hüttenwesens 1727”.

⁹ Anton Schmidt, *op. cit.*, p. 105-115; documentul a fost analizat în articolul nostru, „Un document referitor la organizarea mineritului și metalurgiei în Banat la începutul stăpânirii habsburgice; Instrucțiunile Administrației Banatului adresate la 12 decembrie 1718, maistrului minier de la Oravița, în *Tibiscum (Studii și comunicării de etnografie-istorie)*, vol. XI, Caransebeș, 2003, p. 341-351; în continuare „Instrucțiunile Administrației Banatului...1718”.

¹⁰ Hof Kammer Archiv – Wien, Fond 16, „Anhang Vermischer Ungarische Gegenstände (16 bis 18 Jahrhundert)”, fascicolul 19; „Banater Bergwerke Berichte des Temesvarer Administration und ihr untergeordneter Stellen in Montansachen an die Hofkammer und Hofkommission in Münz und Bergwesen (1718-1762); în continuare HKA – Wien - Banater Bergwerke Berichte.

Două documente, care nu sunt date, ne oferă importante informații referitoare la exploatarea miniere de cupru și instalațiile metalurgice de la Oravița în perioada 1717-1728 și respectiv la exploatarea miniere de cupru și instalațiile metalurgice aflate în nordul Serbiei la Maydanpek. Informațiile constau în sumele de bani alocate de fiscul imperial în perioada 1717-1728 obiectivelor industriale de la Oravița și respectiv celor de la Maydanpek în perioada 1720-1728, cantitățile de cupru și de produse din cupru, care au fost produse în perioadele menționate mai sus la instalațiile metalurgice de la Oravița și Maydanpek, precum și sumele de bani pe care fiscul imperial le-a obținut din comercializarea între anii 1720-1728 a cuprului și produselor de cupru obținute la Oravița și din vânzarea între 1722-1728 a acelorași produse obținute la Maydanpek¹¹.

În continuare, două noi documente, care, de asemenea, nu sunt date, ne oferă informații referitoare la cheltuielile de producție și la sortimentele de sticlă obținute în anul 1725 la topitoria de sticlă de la Calina¹² și, respectiv, la sumele de bani alocate de fiscul imperial, considerăm noi în anul 1726, exploatarea miniere și instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei precum și la cantitățile de metal și la valoarea producției de sticlă care se estimează că vor fi obținute în același an la aceste obiective industriale¹³.

¹¹ HKA – Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 342-348, documentul va fi citat în continuare, „Exploatarea miniere Oravița, Maydanpek, 1717-1728, situație economico-financiară”.

¹² HKA – Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 82-83, documentul va fi citat în continuare, „Topitoria de sticlă Calina....1725”; Calina este astăzi sat aparținător comunei Dognecea; Menționăm faptul că în această perioadă, topitoriile pentru producerea sticlei, aparțin industriei montanistice, conform Rolf Jürgen Gleitsmann, Der Einfluß der Montanwirtschaft auf die Waldentwicklung Mitteleuropas, în Der Anschnitt, Zeitschrift für Kunst und Kultur in Bergbau, Beiheft 2, Nr. 30, Bochum, 1984, p.32.

¹³ HKA – Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 89, documentul va fi citat în continuare, „Proiect de dezvoltare al exploatarea miniere și instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei1726”; considerăm că documentul datează din anul 1726, având în vedere faptul că sumele care în acest document sunt destinate exploatarea miniere și instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei, coincid cu cele acordate în ședința din martie 1726 obiectivelor industriale din cele două regiuni montanistice, vezi în acest sens articolul nostru, „Unele aspecte referitoare la mineritul și metalurgia bănățeană între anii 1718-1726, analizate prin prisma unor documente aflate la Arhivele Curții imperiale din Viena”, nota 28, în *Tibiscum (Studii și comunicări de etnografie-istorie)*, vol. XIII, Caransebeș, 2007, sub tipar, în continuare, „Aspecte referitoare la mineritul și metalurgia bănățeană, 1718-1726”.

Într-un document, alcătuit la Timișoara în luna martie 1726, ne este prezentat proiectul de dezvoltare pe acest an al exploatărilor miniere de cupru de la Oravița și a instalațiilor metalurgice aflate în apropiere, precum și a minei de plumb conținând și argint de la Dognecea. Documentul face extimări referitoare la cheltuielile de producție și la sumele necesare lucrărilor de investiții care vor fi efectuate în acest an, precum și la forța de muncă necesară obiectivelor industriale, amintite mai sus¹⁴.

Două documente alcătuite la 16 septembrie 1727, cuprind notele informative prin intermediul cărora guvernatorul Banatului, generalul Mercy, anunță Consiliul Aulic de Război și respectiv Camera Aulică, că de la Dognecea au fost trimise la Viena, 165 de mărci de argint¹⁵.

Un document alcătuit în decembrie 1727 de către inspectorul minier bănățean Johann Anton de Jean și casierul („Einhemer“) de la Direcția minieră Oravița, Papst, ne oferă informații despre proiectul de dezvoltare pe anul 1728, al exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice de la Dognecea, proiect pe care cei doi importanți funcționari îl înaintează spre aprobare Administrației Banatului¹⁶.

O situație referitoare la cantitățile de lemn pe care Administrația Banatului le-a aprobat să fie exploatate în anul 1728 din pădurile aflate în districtul Vîrșeț, pentru necesarul exploatărilor miniere și a instalațiilor metalurgice din Banat ne este prezentată de un document care nu este datat,¹⁷ în timp ce un alt document, de asemenea nedatat, conține proiectul referitor la sumele de bani care sunt considerate necesare să fie alocate de către fiscul imperial în anul 1728 pentru exploatări miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei, precum și pentru o fabrică textilă („Tuch Fabrique“) care nu este localizată, acest proiect conținând și cantitățile de metal care se estimează că vor fi obținute în instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei, precum și veniturile pe care fiscul imperial le va obține din comercializarea acestor produselor¹⁸.

¹⁴ HKA – Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 79-81; documentul va fi citat în continuare, „Proiect de dezvoltare al exploatărilor miniere Oravița și Dognecea.....1726”.

¹⁵ HKA – Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 103-143, documentele vor fi citate în continuare, „Rapoarte Viena.....1727”.

¹⁶ HKA – Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 205-209; documentul va fi citat în continuare, „Exploatări miniere Dognecea.....1728”.

¹⁷ HKA – Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 116, documentul va fi citat în continuare, „Exploatări miniere și instalațiile metalurgice bănățene.....necesar de lemn 1728”.

¹⁸ HKA – Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 196 și 203, documentul va fi citat în continuare, „Exploatări miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei.....proiect 1728”.

Informații referitoare la uzinele de fier de la Bocșa în perioada 1725 -1728 ne oferă un număr de 7 documente. Sumele de bani alocate în anul 1725 de fiscul imperial uzinelor de fier de la Bocșa, precum și cantitatea de metal produsă în același an de furnalul aflat aici, sunt consemnate într-un document, care nu este datat, în timp ce două documente, de asemenea nedatate, ne prezintă proiectele de dezvoltare, considerăm noi pe anul 1726, a furnalului și respectiv a celor două forje de la Bocșa. Un număr de trei documente conțin informații despre instalațiile industriale de la Bocșa în anul 1727, dintre care un document consemnează sumele de bani cheltuite în acest an de fiscul imperial pentru desfășurarea activității instalațiilor metalurgice de la Bocșa și efectuarea lucrărilor de investiții, valoarea producției de fier precum și veniturile obținute de fiscul imperial, un al doilea document conține un raport informativ referitor la situația instalațiile metalurgice de la Bocșa, raportul întocmit de inspectorul minier bănățean este adresat la 14 decembrie 1727 Administrației Banatului, în timp ce cel de al treilea document constă într-o notă informativă adresată Administrației Banatului, aceasta conținând informații despre instalațiile metalurgice de unde pot fi procurați lucrători metalurgi necesari uzinei de fier de la Bocșa, documentul, care a fost alcătuit la 15 noiembrie 1727 de către casierul Papst, conținând și o notă a inspectorului minier referitoare la numărul de lucrători metalurgi necesari pentru uzina de fier de aici. Un ultim document referitor la instalațiilor metalurgice de la Bocșa, acesta nefiind datat, prezintă proiectul de dezvoltare al uzinei de fier de aici pentru anul 1728¹⁹.

Informații referitoare la cheltuielile necesitate de desfășurarea procesului de producție, cantitățile de metale produse și cele comercializate, precum și la veniturile și respectiv pierderile financiare, înregistrate de fiscul imperial la exploatarea miniere și instalațiile metalurgice din Banat (Oravița, Dognecea, Moldova și Bocșa) și nordul Serbiei (Maydanpek și Szernestiza) în anul 1733 ne oferă un document din luna martie 1734, documentul fiind alcătuit de către un funcționar minier pe nume Franz Saniel Feringer, acesta fiind desigur angajat la Direcția minieră bănățeană²⁰.

În sfârșit, un document nedatat consemnează sumele de bani pe care de fiscul imperial le-a investit în anul 1733, pentru construirea în Banat a unor obiective industriale

¹⁹ HKA – Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 84, 85- 88, 107-112, 114-115, 117, 119-120, documentele vor fi citate în continuare, "Instalațiile metalurgice Bocșa, 1725-1728".

²⁰ HKA – Wien - Banater Bergwerke Berichte, p. 353, documentul va fi citat în continuare, "Exploatarea miniere din Banat și nordul Serbiei, 1733, situație economico-financiară".

aparținând ramurilor metalurgică și textilă, aceste obiective nefiind localizate în document²¹.

Autoritățile habsburgice au introdus o organizare riguroasă a mineritului și metalurgiei din Banat și nordul Serbiei, cadrul legislativ necesar desfășurării acestor activități economice fiind asigurat, așa cum am amintit, de actele normative elaborate de Camera Aulică în calitate de for central. La rândul său Administrația Banatului, în calitate de for local, alcătuiește diferite dispoziții pe baza actelor normative elaborate de forul superior de la Viena, dispoziții pe care le trimite periodic Direcției miniere bănățene de la Oravița, aceasta din urmă coordonând activitatea minieră și metalurgică din Banat și nordul Serbiei. Direcția minieră bănățeană este condusă de un maestru minier superior, care este răspunzător de aplicarea în practică a dispozițiilor Administrației Banatului, acesta fiind ajutat în activitatea sa de diferiți funcționari montanistici. Un rol important în dirijarea și coordonarea activității din regiunile montanistice din Banat și nordul Serbiei îi revine inspectorul minier bănățean, această funcție fiind îndeplinită de unul din cei doi consilieri camerali (n.a. consilieri civili) ai Administrației Banatului, fapt ce dovedește importanța deosebită acordată mineritului și metalurgiei. Importanța acordată acestor activități economice ne este demonstrată și de intervențiile personale, în repetate rânduri, ale guvernatorului Banatului, generalul Mercy, la forurile superioare ale monarhiei habsburgice, în vederea aprobării de către acestea a unor proiecte referitoare la dezvoltarea mineritului și metalurgiei în Banat și în nordul Serbiei.²²

²¹ HKA – Wien - Banater Bergwerke Berichte; pagina nu poate fi corect citită în document, aceasta fiind între 340 - 349, documentul va fi citat în continuare, "Obiective industriale construite în Banat1733".

²² Pentru informații referitoare la structura de conducere a mineritului și metalurgiei bănățene în perioada 1717-1727, vezi în articolele noastre: „Dispozițiile Camerei Aulice, adresate Comisiei bănățene montanistice 1717”, „Instrucțiunile Administrației Banatului...1718”, „Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene....1721” și „Organisirung des Banater Bergwesens 1727”; referitor la intervențiile personale ale guvernatorului Banatului, generalul Mercy, la forurile superioare ale monarhiei habsburgice, în vederea aprobării unor proiecte referitoare la dezvoltarea mineritului și metalurgiei în Banat și în nordul Serbiei, vezi articolul nostru, „Aspecte referitoare la mineritul și metalurgia bănățeană, 1718-1726”, și „Rapoarte Viena.....1727”. Între anii 1718-1739, când teritoriile din nordul Serbiei au aparținut Imperiului habsburgic, acestea au fost din punct de vedere administrativ subordonate Administrației Banatului, activitatea minieră și metalurgică din zona Maydanpek, aflată în nordul Serbiei, fiind în această perioadă subordonată administrativ Direcției miniere de la Oravița, vezi în acest sens articolul nostru, „Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene....1721”.

Pentru informații referitoare la structura de conducere a mineritului și metalurgiei bănățene în perioada 1717-1727, vezi în articolele noastre; „Dispozițiile Camerei Aulice, adresate Comisiei bănățene montanistice 1717”, „Instrucțiunile Administrației Banatului...1718”, „Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene....1721” și „Organisierung des Banater Bergwesens 1727”; referitor la intervențiile personale ale guvernatorului Banatului, generalul Mercy, la forurile superioare ale monarhiei habsburgice, în vederea aprobării unor proiecte referitoare la dezvoltarea mineritului și metalurgiei în Banat și în nordul Serbiei, vezi articolul nostru, „Aspecte referitoare la mineritul și metalurgia bănățeană, 1718-1726”, și „Rapoarte Viena.1727”. Între anii 1718 – 1739, când teritoriile din nordul Serbiei au aparținut Imperiului habsburgic, acestea au fost din punct de vedere administrativ subordonate Administrației Banatului, activitatea minieră și metalurgică din zona Maydanpek, aflată în nordul Serbiei, fiind în această perioadă subordonată administrativ Direcției miniere de la Oravița, vezi în acest sens articolul nostru, „Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene....1721”.

Pentru a ne forma o imagine de ansamblu referitoare la exploatările miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei în perioada 1717-1733, dorim să menționăm faptul că în Banat se aflau minele de cupru de lângă Oravița și cele de la Moldova, exploatările miniere de plumb, conținând și argint de la Dognecea și exploatările de minereu de fier de la Doman, aflate lângă Carașova, și cele situate în apropiere de Bocșa, la Tilfa, pe teritoriul actualei comune Ocna de Fier, în timp ce în nordul Serbiei se exploatau minereuri de cupru la Maydanpek și Szernestiza. Instalațiile metalurgice bănățene constau în topitoriile de aramă de la Oravița și Moldova, forja de cupru situată în imediata apropiere de Oravița, la Ciclova, topitoria de plumb și argint de la Dognecea, furnalul și forjele de fier de la Bocșa și topitoria de sticlă de la Calina, în nordul Serbiei aflându-se topitoriile de cupru de la Maydanpek și Szernestiza²³.

²³ Informații referitoare la exploatările miniere și la instalațiile metalurgice existente în Banat și nordul Serbiei în perioada 1717-1727, vezi în articolele noastre; „Dispozițiile Camerei Aulice, adresate Comisiei bănățene montanistice 1717”, „Instrucțiunile Administrației Banatului...1718”, p. 341-351, „Măsurile de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene....1721”, „Aspecte referitoare la mineritul și metalurgia bănățeană, 1718-1726”, „Situația mineritului și metalurgiei bănățene la începutul stăpânirii habsburgice, analizată prin prisma a două rapoarte de inspecție, datând din anii 1726 și respectiv 1727”, în *Analele Banatului – Arheologie - Istorie*, vol. X-XI, Timișoara, 2002-2003, p. 335-382, în continuare „Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727”, și „Organisation des Banater Berg- und Hüttenwesens 1727”.

În proiectul de dezvoltare pe anul 1726 al exploatărilor miniere și a instalațiilor metalurgice de la Oravița și Dognecea sunt menționate minele de cupru de la Oravița, acestea fiind: exploatarea minieră „Cornutilfa”, unde documentul menționează galeria Heilige Dreyfaltigkeit Erbstollen, puțul Elisabeta și Caroli, acestea fiind desigur principalele lucrări miniere și, respectiv, minele „Cosoviza” și “Cziclova”. Dacă ținem cont de numărul de lucrători, acesta urmând să îl prezentăm atunci când vom analiza forța de muncă de la exploatările miniere din Banat, care urmează să lucreze la exploatările miniere amintite mai sus în anul 1726, cea mai importantă mină de lângă Oravița este exploatarea minieră Cornutilfa, urmată de minele Cosaviza și Cziclova²⁴.

Așa cum am amintit, importante informații, de natură în special economico-financiară, referitoare la exploatările miniere de cupru de lângă Oravița în perioada 1717-1728 și respectiv la minele de cupru situate în nordul Serbiei la Maydanpek în perioada 1720-1728, ne oferă două documente nedatate, informațiile conținute de acestea urmând să le prezentăm în continuare în două tabele și apoi să le analizăm.

²⁴ „Proiect de dezvoltare al exploatărilor miniere Oravița și Dognecea.1726”.

Tabel 1²⁵

	An	Sume de bani cheltuite (în florini) cu:										
		Exploa- tării miniere	Topito- rii și forjă	Lucrări de inves- țiții	Salarii funcțio- nari montan istici	Robo- tă	Colo- nizare lucrări	Trans- porturi	Praf de pușc	Făină, alte alimen- te	Medi- ca- mente	Total
Oravița	1dec. 1717- 1oct. 1718	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3174
	1 oct.- 31dec. 1718	1306	343	807	454	-	1091	-	-	-	-	4003
	1719	8280	1546	2384	1859	-	-	-	-	-	-	14071
	1720	10778	1704	4834	2931	66	-	-	318	-	-	20634
	1721	14125	1688	9592	3247	-	-	-	1113	325	-	30246
	1722	18075	1896	7598	3354	278	935	2224	1534	2370	1421	39690
	1723	21312	4363	3657	3408	3008	-	5791	2062	2715	278	46599
	1724	27935	11824	7267	5532	5202	-	-	3657	4440	640	66603
	1725	36456	19005	12812	3766	8248	-	-	4876	5146	685	91043
	1726	48751	21971	14050	5386	8960	-	-	4452	4986	671	109231
	1727	56898	24826	18915	5410	9563	-	-	2544	-	546	118896
	1728	57549	24068	27951	5684	4153	-	-	-	-	-	119456
	Total	304649	113239	109872	41037	39482	2027	8016	20556	19986	4245	663650
May- danpek	7mai - 31dec. 1720	3214	-	1118	752	-	-	-	-	-	-	5086
	1721	7238	-	4556	1560	-	-	-	1329	170	-	14854
	1722	11484	1829	6390	2117	1324	935	-	1728	1478	355	27666
	1723	15983	8773	6961	2399	2595	-	-	1867	1546	275	40455
	1724	17195	21633	17601	3929	6519	-	-	1588	2229	705	71415
	1725	21122	22610	6726	8480	3836	-	-	1537	2369	983	67707
	1726	23084	24332	9411	9158	3319	-	-	2173	2684	1137	75305
	1727	19205	20139	9026	8573	3193	-	-	848	-	698	61684
	1728	23295	19940	11551	6348	2412	-	-	-	-	-	63548
	Total	141824	119260	73343	43320	23200	935	-	11072	10480	4154	427726
Oravița și May- danpek	Total	446470	232500	183215	84357	62682	2963	8016	31629	30467	8399	1091376

²⁵ „Exploatarea miniere Oravița, Maydanpek, 1717-1728, situație economico-financiară”; din necesități de spațiu și de sinteză în tabelele 1 și 2 am redus unele rubrici, mai puțin semnificative, din tabelele documentelor originale, fără ca acest lucru să afecteze calitatea informațiilor prezentate, căci în tabelele 1 și 2 am reprodus rubricile conținând cifrele finale referitoare la cheltuieli, cantitățile de produse obținute și sumele încasate de fiscul imperial din comercializarea acestor produse; din aceleași considerente, de spațiu și sinteză, în tabelul 1 și 2, sumele de bani cheltuite și încasate, le-am prezentat numai în florini, nu și în creițari, iar cantitățile de cupru și de produse obținute din acesta, le-am consemnat numai în centenari, nu și în funți; 1 florin= 60 de creițari, 1 centenar (Zentner) = 56,006 Kg, 1 funt(livră) = 0,560 Kg, conform, Rudolf Gräf, op. cit., p. 351.

Tabel 2²⁶

	An	Cupru și produse din cupru obținute (în centenari)				Cupru și produse din cupru comercializate (în centenari)				Valoarea produselor comercializate (în florini)
		Cupru negru	Cupru	Plăci de cupru	Tablă și cazane	Cupru negru	Cupru	Plăci de cupru	Tablă și cazane	
Oravița	1 dec. 1717-1 oct. 1718	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1 oct. - 31 dec. 1718	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1719	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1720	560	-	-	-	26	-	-	-	1070
	1721	592	145	-	-	670	27	-	-	28773
	1722	833	-	-	-	1125	126	-	-	52084
	1723	1190	41	-	-	917	31	-	-	38998
	1724	1653	502	-	-	520	175	-	-	29659
	1725	3038	3763	2385	126	2	1713	2194	100	226195
	1726	3475	3785	3241	211	869	808	2980	228	203408
	1727	4083	6270	2475	372	411	3846	2451	357	297549
	1728	3263	5286	2851	435	-	2112	2554	421	221951
	Total	18691	19792	10952	1146	4544	8842	10181	1107	1099691
	Maydanpek	7 mai - 31 dec. 1720	-	-	-	-	-	-	-	-
1721		-	-	-	-	-	-	-	-	-
1722		437	-	-	-	438	-	-	-	17976
1723		189	-	-	-	182	-	-	-	7528
1724		2565	-	-	-	905	-	-	-	35918
1725		3322	2895	-	-	779	2401	-	-	129557
1726		2577	10	-	-	2660	503	-	-	116375
1727		2671	-	-	-	3284	-	-	-	118627
1728		2173	-	-	-	2353	-	-	-	85473
Total	13947	2905	-	-	10601	2905	-	-	511458	
Oravița și Maydanpek	Total	32639	22697	10952	1146	15145	11747	10181	1107	1611149

Considerăm că o scurtă analiză și interpretare a cifrelor prezentate în cele două tabele ne oferă multiple informații prețioase în legătură cu cele două exploatări miniere și instalațiile metalurgice aferente.

În acest sens dorim să menționăm faptul, că interpretarea unora din datele prezentate în cele două tabele ne ajută să stabilim data exactă, la care după eliberarea Banatului și a nordului Serbiei de sub stăpânirea turcilor, habsburgii au reluat lucrările de exploatare la minele de cupru de la Oravița și Maydanpek, acestea fiind 1 decembrie 1717 în cazul primei exploatări miniere și respectiv 7 mai 1720 în cazul celei de a doua exploatări. Faptul că turcii nu numai că au exploatat, dar și au prelucrat minereurile

²⁶ “Exploatarile miniere Oravița, Maydanpek, 1717-1728, situație economico-financiară”.

de cupru, în topitorii aflate în apropierea exploatărilor miniere amintite mai sus, ne este dovedit de consemnarea în tabelele unuia din cele două documente, alături de cantitățile de cupru negru produs în anul 1720 la Oravița și respectiv 1723 la Maydanpek, și a unor mici cantități de cupru negru produs aici în timpul stăpânirii turcești.

Fiscul imperial va investi importante sume de bani pentru refacerea vechilor exploatări miniere și instalații metalurgice de la Oravița și Maydanpek și în special pentru deschiderea unor noi exploatări miniere și construirea unor noi instalații metalurgice, după o tehnică mult mai avansată, caracteristică provinciilor Imperiului habsburgic cu tradiție în minerit și metalurgie. În total fiscul imperial va investi, de la reluarea activității la exploătările miniere de la Oravița și Maydanpek și până la sfârșitul anului 1728, suma de 1091376 de florini, dintre care 663650 florini au revenit exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice de la Oravița și 427726 florini celor de la Maydanpek.

Datorită rigurozității autorităților habsburgice, avem informații și despre modul în care aceste sume au fost cheltuite, cu excepția perioadei scursă de la reluarea activității la exploătările miniere de la Oravița și până la data de 1 octombrie 1718, perioadă în care primul inspector minier banățean, Joseph Antony Mayrhoer, a consemnat doar suma totală cheltuită, respectiv 3174 florini.

Suma de 663650 florini, alocată pentru exploătările miniere și instalațiile metalurgice de la Oravița, a fost destinată în cea mai mare parte, pentru a aminti în ordine numai cheltuielile cele mai importante, exploătărilor miniere, respectiv suma de 304649 florini, cheltuielile necesitate de funcționarea instalațiilor metalurgice s-au ridicat la suma de 113239 florini, cele folosite în principal pentru efectuarea unor lucrări de investiții s-au cifrat la suma de 109872 florini, în timp ce din suma de 80519 florini au fost destinați pentru efectuarea plății funcționarilor montanistici 41037 florini iar pentru plata muncii de robotă prestată de țăranii din satele situate lângă Oravița s-au cheltuit 39482 florini. Dorim să menționăm faptul, că într-un mod similar cu cel de la Oravița, dacă ne referim la importanța acordată capitolelor bugetare amintite mai sus, s-a procedat și cu suma de 427726 florini, care a fost repartizată exploătărilor miniere și instalațiilor metalurgice de la Maydanpek.

Dacă pentru o perioadă de început, respectiv 1 decembrie 1717- 1 octombrie 1718, sumele destinate exploătărilor miniere și instalațiilor metalurgice de la Oravița sunt încă relativ mici, acestea cifrându-se numai la 3174 florini, începând cu 1 octombrie 1718 sumele cheltuite vor cunoaște o creștere continuă, acestea

ridicându-se în anul 1728 la 119456 florini. Aceeași situație se constată și la exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice de la Maydanpek, unde după o perioadă de început, respectiv 7 mai – 31 decembrie 1720, când a fost cheltuiți numai 5086 florini, sumele alocate vor crește de la an la an, atingând maximum în anul 1726 când acestea s-au cifrat la 75305 florini.

Considerăm că în general fiscal imperial a cheltuit sume mai mari de bani pentru exploatățile miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei, în comparație cu sumele care au fost alocate acestora la începutul fiecărui an, și amintim în acest sens faptul în ședința din martie 1726 s-a alocat suma de 50000 florini pentru exploatățile miniere și instalațiile metalurgice de la Oravița și suma de 48000 florini pentru cele de la Maydanpek²⁷, dar în realitate, așa cum reiese din tabelul 1, s-a cheltuit în anul 1726 suma de 109231 florini pentru exploatățile miniere și instalațiile metalurgice de la Oravița și 75305 florini pentru cele de la Maydanpek.

Importanța crescândă acordată exploatăților miniere și instalațiilor metalurgice de la Oravița și Maydanpek, ne este dovedită și de colonizarea unui număr mai mare de lucrători mineri și metalurghi la Oravița în perioada 1 octombrie–31 decembrie 1718 și în anul 1722, când pentru cheltuielile de transport ale acestora au fost alocate sumele de 1091 florini și respectiv 935 de florini, în timp ce la Maydanpek sosesc un număr mai mare de lucrători mineri și metalurghi în anul 1722, fiscal imperial alocând în acest an suma de 935 de florini pentru cheltuielile de transport ale acestora.

Dezvoltarea exploatăților miniere ne este sugerată și de sumele din ce în ce mai mari, cheltuite pentru procurarea prafului de pușcă, folosit la dislocarea rocilor în lucrările miniere, aceste sume crescând de la 318 florini în anul 1720 la 4876 florini în anul 1725 în cazul exploatăților miniere de la Oravița și de la 1329 florini în anul 1721 la 2173 florini în anul 1726 la exploatăților miniere de la Maydanpek.

Un element concludent referitor la dezvoltarea exploatăților miniere și instalațiilor metalurgice de la Oravița și Maydanpek îl oferă și analiza sumelor destinate lucrărilor de investiții. Pentru Oravița putem distinge două etape de efectuare a lucrărilor de investiții, respectiv perioada 1 octombrie 1718 – 31 decembrie 1724, când sumele alocate vor crește de la 807 florini în intervalul 1 octombrie – 31 decembrie 1718, la 7267 florini în anul 1724, cu un maxim de 9592 de florini în anul 1721. A doua etapă de investiții, mult mai amplă în comparație cu prima, demarează în anul 1725 când se

²⁷ Vezi în acest sens articolul nostru „Aspecte referitoare la mineritul și metalurgia bănățeană, 1718-1726”, nota 28 și „Proiect de dezvoltare al exploatăților miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei1726”.

vor cheltui 12818 florini și durează până la sfârșitul anului 1728, în acest din urmă an lucrările de investiții ridicându-se la suma de 27951 florini.

Două etape de efectuare a lucrărilor de investiții putem distinge și în cazul exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice de la Maydanpek. O primă etapă începe la 7 mai 1720, până la sfârșitul aceluiași an alocându-se în acest sens suma de 1118 florini, și durează până la sfârșitul anului 1723, în acest din urmă an cheltuindu-se 6961 florini. O a doua etapă demarează în anul 1724, când este alocată suma de 17601 florini și durează până la sfârșitul anului 1728, în acest din urmă an cheltuindu-se suma de 11551 florini.

Considerăm că la exploatările miniere și instalațiile metalurgice de la Oravița și Maydanpek s-a pus accentul, în prima etapă de investiții, în special pe redeschiderea vechilor lucrări miniere exploatare de către turci, efectuare unor lucrări de prospecțiune minieră precum și pe reconstruirea și modernizarea vechilor instalații de preparare a minereurilor în special metalurgice, existente din perioada stăpânirii turcești, în timp ce într-o a doua etapă, după ce a existat certitudinea că aceste exploatări miniere pot deveni rentabile, vor fi deschise noi lucrări miniere și construite noi instalații industriale, și amintim în acest sens noile topitorii de cupru de la Oravița și Maydanpek.

Refacerea vechilor instalații metalurgice și construirea unora noi ne este sugerată și de creșterea continuă a cheltuielilor necesitate de funcționarea acestor instalații, sumele de bani alocate în acest sens crescând în cazul instalațiile metalurgice de la Oravița de la 343 florini, în intervalul de timp 1 octombrie – 31 decembrie 1718 la 24826 florini în anul 1727, în timp ce pentru instalațiile metalurgice de la Maydanpek aceste sume vor crește de la 1829 florini în anul 1722, la 24332 florini în anul 1726.

Sporirea cheltuielilor necesitate de plata salariilor funcționarilor montanistici și a muncii prestată sub formă de robotă de țărani din satele de lângă Oravița și Maidanpek, sunt elemente suplimentare care dovedesc dezvoltarea continuă a exploatărilor miniere și a instalațiilor metalurgice de la Oravița și Maydanpek.

Primele cantități de cupru negru vor fi obținute la Oravița în anul 1720, când se produc 560 de centenari din acest produs intermediar, în anul următor producându-se și primele cantități de cupru, respectiv 145 de centenari, prin topirea cuprului negru în cuptoarele de tip constructiv Gahr și Spleis Ofen. Cantitățile de cupru negru și cupru produse la topitoria de la Oravița vor crește constant până în anul 1724, când se vor obține 1653 de centenari de cupru negru și 502 centenari de cupru, pentru ca în anul 1725 producția să crească vertiginos la 3038 centenari de cupru negru și 3763 centenari de cupru. În anul 1727 se înregistrează o producție maximă

obținându-se 4083 centenari de cupru negru și 6270 centenari de cupru. Producerea în anul 1725 și 1726 a unor cantități mai mari de cupru, față de produsul primar din care acesta este obținut, respectiv cuprul negru, se poate explica, așa cum ne sugerează cifrele din tabelul 2 prin faptul că în anul 1725 și 1726 au fost topite și unele cantități de cupru negru produse în anii anteriori, care nu au fost comercializate. Obținerea în anii 1727 și 1728 în cuptoarele de la Oravița a unor cantități mult mai mari de cupru în comparație cu cantitățile de cupru negru produse aici, poate fi explicată în primul rând prin faptul că în această perioadă, în vederea îmbunătățirii calității cuprului produs la Oravița, s-a dispus amestecarea în proporție de 50% a cuprului negru obținut aici cu cel produs la Maydanpek²⁸.

La această din urmă topitorie, primele cantități de cupru negru se obțin în anul 1722, când se produc 437 de centenari, pentru ca în anul 1724 să se realizeze un însemnat salt cantitativ, prin producerea a 2565 de centenari de cupru negru, maximum de producție fiind atins în anul 1725 cu o cantitate de 3322 de centenari de cupru negru. În același an se produc și primele cantități de cupru, respectiv 2895 de centenari, producția acestuia sistându-se practic în anul 1726, când se obțin numai 10 centenari de cupru, pentru ca în anii 1727 și 1728 producerea cuprului în cuptoarele de la topitoria de la Maydanpek să înceteze, cuprul negru obținut aici, cu excepția cantităților exportate în Imperiul otoman, fiind topit, așa cum am amintit, în cuptoarele de la Oravița.

În anul 1725 sunt prelucrate la forja de cupru situată în apropiere de Oravița, la Ciclova, primele cantități de cupru, obținându-se prin forjarea acestuia 2385 de centenari de plăci de cupru și respectiv 126 de centenari de tablă și cazane din cupru. Cantitățile de produse obținute prin forjarea cuprului vor crește continuu, obținându-se un maxim de producție la plăcile de cupru de 3241 de centenari în anul 1726 și de 435 de centenari de tablă și cazane de cupru în anul 1728.

În ceea ce privește comercializarea produselor obținute la topitoria de la Oravița, dorim să menționăm faptul că fiscul imperial a reușit, pentru prima dată, în anul 1720 să comercializeze o mică parte a celor 560 de centenari de cupru negru produși în același an, respectiv 26 de centenari, obținând din vânzarea acestora suma de 1070 de florini, ceea ce presupune că un centenar de cupru negru a fost comercializat cu aproximativ 41 de florini. Desfacerea dificilă a produselor, datorată desigur calității

²⁸ „Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727”, p. 350.

necorespunzătoare și prețului de vânzare ridicat, este caracteristică perioadei 1720-1724, când din cantitatea de 4828 centenari de cupru negru și 688 de centenari de cupru, produsă în acest interval de timp, se reușește să fie comercializate doar 3258 centenari de cupru negru și 359 centenari de cupru, sumele obținute de fiscul imperial din vânzarea acestor produse crescând totuși de la 1070 florini în anul 1720 la 29659 florini în anul 1724, după ce în anii 1722 și 1723, se înregistrează un maxim de 52084 florini și respectiv 38998 florini.

În perioada 1725–1728 accentul se pune pe comercializarea cuprului și în special a produselor obținute din forjarea acestuia, respectiv plăci, tablă și cazane, semnificativ fiind faptul că în această perioadă se reușește an de an comercializarea celei mai mari părți a produselor de cupru forjate, fapt ce se datorează desigur și cererii pieței pentru astfel de produse. Dorim să menționăm faptul că în această perioadă, cantitățile de cupru negru vândute vor fi din ce în ce mai mici, punându-se desigur accent pe prelucrarea superioară a acestuia, în special din considerentele amintite mai sus. Sumele de bani încasate de fiscul imperial din comercializarea produselor topitoriei de la Oravița și a forjei de la Ciclova vor crește vertiginos față de perioada anterioară, acestea cifrându-se la 226195 florini în anul 1725, pentru ca în anul 1728 să se obțină 221951 florini, după ce în anul 1727 s-a înregistrat un maxim de 297549 florini. În total fiscul imperial a obținut în perioada 1720-1728, din comercializarea produselor obținute la topitoriile de la Oravița și forja de la Ciclova, suma de 1099691 florini.

La Maydanpek se reușește în anul 1722 să se vândă cantitatea de 438 centenari de cupru negru produs în topitoria de aici, fiscul imperial obținând suma de 17976 florini, din care rezultă că un centenar de cupru negru a fost comercializat cu aceeași sumă ca și cel produs la Oravița, respectiv 41 de florini. Sumele realizate de fiscul imperial din comercializarea produselor topitoriei de la Maydanpek cresc constant până în anul 1724, când se cifrează la suma de 35918 florini. Ca urmare a creșterii producției de cupru negru și în primul rând ca urmare a începerii producerii în anul 1725 a cuprului la topitoria de la Maydanpek, cea mai mare parte a cantității obținute comercializându-se în același an, sumele de bani încasate de fiscul imperial din comercializarea produselor obținute la topitoria de aici vor crește vertiginos în anul 1725, acestea cifrându-se la 129557 florini. Aceste sume vor scădea însă ușor în perioada următoare, în anul 1728 fiscul imperial obținând din comercializarea produselor topitoriei de Maydanpek doar suma de 85476 florini, acest lucru datorându-se, considerăm, în primul rând faptului, căci, așa cum am amintit, la topitoria

de la Maydanpek va înceta producerea cuprului iar o parte a cuprului negru obținut aici va fi topit în cuptoarele de la Oravița.

Dorim să menționăm faptul că în intervalul de timp 1722-1728, fiscul imperial a obținut din comercializarea produselor obținute la topitoria de la Maydanpek suma de 511458 florini, la care dacă adăugăm suma obținută din comercializarea produselor obținute la topitoria de la Oravița, rezultă că în perioada 1720- 1728, fiscul imperial a încasat suma de 1611149 florini din comercializarea produselor obținute la cele două topitorii.

Pentru comercializarea produselor metalurgice se încheiau contracte cu diferiți comercianți sau, după cum reiese dintr-unul din cele două documente, pe baza cărora am alcătuit cele două tabele prezentate mai sus, în anul 1728 se afla în curs de derulare un contract încheiat cu cardinalul (“Bischofen”) G(P)raciritus, contractul în valoare de 6000 de forinți prevedea livrarea unor produse de cupru obținute la Oravița²⁹, aceste produse fiind desigur necesare pentru bisericile aflate în subordinea administrativă a episcopatului pe care acest cardinal îl conducea. O parte a cuprului negru obținut la Maydanpek se comercializa în Imperiul otoman, după cum rezultă din proiectul de dezvoltare pentru anul 1726 al exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei. În conformitate cu acest proiect urmează să fie exportată pe această piață de desfacere cantitatea de 2000 centenari de cupru negru, care urmează să fie produsă în același an la topitoria de la Maydanpek³⁰.

Veniturile reale obținute de fiscul imperial din comercializarea cuprului și a produselor obținute din acesta la topitoriile de la Oravița și forja de la Ciclova, după ce s-au scăzut desigur sumele cheltuite în perioada 1 decembrie 1717 – 31 decembrie 1728, se ridică la suma de 208597 de florini, după cum rezultă din calculele efectuate de funcționarul montanistic care a contabilizat situația economico-financiară de la aceste exploatări miniere și instalații metalurgice pe perioada 1 decembrie 1717 – 31 decembrie 1728. În calculele sale respectivul funcționar a adăugat printre altele și valoarea produselor metalurgice obținute și rămase în stoc la sfârșitul anului 1728 și a scăzând suma de 349888 florini, aceasta reprezentând diferitele produse, desigur în principal cupru negru, livrate de la topitoriile de la Maydanpek. La aceste din urmă exploatări miniere și instalații metalurgice, conform calculelor aceluiași funcționar montanistic, fiscul imperial a obținut, de la luarea în exploatare a acestora și până la

²⁹ “Exploatări miniere Oravița, Maydanpek, 1717-1728, situație economico-financiară”.

³⁰ „Proiect de dezvoltare al exploatărilor miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei1726”.

sfârșitul anului 1728, venituri care se ridică la suma de 148494 florini. În total, veniturile însumate obținute de fiscul imperial de la exploatarea miniere și instalațiile metalurgice de la Oravița și Maydanpek, de la luarea în exploatare a acestora și până la sfârșitul anului 1728, se ridică la suma de 357091 florini.

Analizând din tabelul 1 cifrele referitoare la sumele alocate de fiscul imperial pentru exploatarea miniere și instalațiile metalurgice de la Oravița și pe cele din tabelul 2, care consemnează sumele încasate de fiscul imperial din vânzarea produselor metalurgice obținute, constatăm că în perioada 1 decembrie 1717- 31 decembrie 1724, fiscul imperial a suferit pierderi financiare, cu excepția anului 1722 când se obține un venit de 12394 florini. În perioada 1725–1728, veniturile fiscalului imperial vor crește substanțial, în primul rând considerăm ca urmare a începerii prelucrării superioare a cuprului în forjele de la Ciclova.

Ca și în cazul exploatarea miniere și instalațiilor metalurgice de la Oravița și la Maydanpek, într-o primă etapă, respectiv 7 mai 1720 – 31 decembrie 1724, fiscul imperial înregistrează pierderi financiare, pentru ca într-o a doua etapă, 1725 -1728, acesta să se înregistreze importante venituri.

La Dognecea se află exploatarea miniere din care extrage minereul de plumb care conține și argint. Minele de aici vor fi luate în exploatare de către habsburgi în anul 1723, după ce acestea s-au aflat în funcțiune și în timpul stăpânirii turcești în Banat ³¹. În anul 1725 s-a exploatat la Dognecea o cantitate de 5884 de pahren de minereu, cheltuielile fiscalului imperial ridicându-se la suma de 7243 florini și 49 creițari³². În ședința din martie 1726, la care au participat funcționari cu funcții de răspundere în mineritul și metalurgia bănățeană, ședință în care s-au stabilit sumele de bani ce vor fi alocate în acest an exploatarea miniere și instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei, precum și producțiile care vor trebuie să fie realizate, s-a decis dezvoltarea exploatarea miniere de la Dognecea, în care scop a fost alocată suma de 16000 de florini. Considerăm că un rol important în hotărârea de extindere și, implicit, de creștere a sumelor alocate exploatarea miniere de la Dognecea l-a avut

³¹ Date referitoare la vechimea exploatarea miniere de la Dognecea și informații despre situația acestora în perioada 1723-1727, vezi în articolele noastre, „Aspecte referitoare la mineritul și metalurgia bănățeană, 1718-1726” și „Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727”, p. 343-345.

³² „Proiect de dezvoltare al exploatarea miniere Oravița și Dognecea.1726”; 1 pahren este o unitate de măsură, cântărind între 3,5 – 4 Centenari, vezi în acest sens studiul nostru, „Instrucțiunile Administrației Banatului...1718”, p. 349, nota, 25.

guvernatorul Banatului, generalul Mercy, care a susținut în memorii adresate în anul 1725, Camerei Aulice și Consiliului Aulic de Război, necesitatea dezvoltării acestor exploatări miniere, care produc și argint³³.

În proiectul de dezvoltare al exploatărilor miniere Oravița și Dognecea, alcătuit tot în martie 1726, se stabilește modul în care suma de 16000 florini alocată exploatărilor miniere de la Dognecea va fi folosită. Cea mai mare parte a acestei sume, respectiv 12268 florini, este destinată cheltuielilor de salarizare a lucrătorilor mineri, numărul acestora urmând să crească de la 62 în anul 1725 la 110 în anul 1726, și pentru plata lucrătorilor de la șteampuri, topitorii și a funcționarilor miniere. În anul 1726 la Dognecea vor fi efectuate și importante lucrări de investiții, acestea constând în construirea a trei șteampuri pentru zdrobirea minereului exploatat și a spălătoriilor de minereu aferente în care minereul este separat de steril, pentru realizarea acestor instalații alocându-se suma de 2332 florini, a unei topitorii care va costa 800 de florini, precum și a unor locuințe necesare lucrătorilor în valoare de 600 florini. Se prevede ca lunar va fi exploatată în medie o cantitate de 1500 pahre de minereu, cantitatea exploatată anual, urmând să fie de 18000 de pahre de minereu. Din această cantitate de minereu urmează să fie obținute prin topire 1683 de mărci de argint și 2000 de centenari de plumb³⁴, într-un alt proiect de dezvoltare din același an se prevede chiar obținerea unei cantități de 2250 mărci de argint³⁵.

Considerăm că proiectul de dezvoltare al exploatărilor miniere de la Dognecea din martie 1726 nu este realist, acesta stabilind exploatarea unei cantități aproape triple de minereu în comparație cu anul precedent, numai prin sporirea cu 48 de persoane a numărului de lucrători miniere și obținerea în același an a unor cantități însemnate de metale, fără ca instalațiile de preparare a minereurilor, cu excepția unui șteamp, și instalațiile metalurgice să fie construite, de asemenea menționăm că în acest proiect nu sunt prevăzute unele cheltuieli specifice care sunt necesare funcționării exploatărilor miniere: unelte de fier, praf de pușcă, lemnul necesar armării lucrărilor miniere etc, și instalațiilor metalurgice, în primul rând mangal (n.a. cărbunele de lemn), de asemenea în acest proiect nu sunt luate în calcul sumele necesare transportul unor

³³ Vezi în acest sens articolul nostru „Aspecte referitoare la mineritul și metalurgia bănățeană, 1718-1726”.

³⁴ „Proiect de dezvoltare al exploatărilor miniere Oravița și Dognecea.....1726”; o marcă de aur sau de argint (Mark) = 233,947 g, conform, Rudolf Gräf, op. cit., p. 351.

³⁵ „Proiect de dezvoltare al exploatărilor miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei1726”.

importante cantități de materiale, efectuării plăți meseriașilor, care vor construi noile obiective industriale și a muncii de robotă.

Eșecul acestui proiect reiese din raportul de inspecție pe care contabilul minier adjunct de la exploatarea miniere Schwaz din Tirol, Erlacher, l-a alcătuit în urma vizitării în anul 1727 a exploatarea miniere și a instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei. Cu acest prilej importantul funcționar montanistic constată că în anul 1726 la exploatarea miniere de la Dognecea, unde au fost realizate o parte a obiectivelor industriale amintite mai sus, s-au înregistrat pierderi financiare în valoare de aproximativ 10000 de florini. Erlacher propune în raportul său adresat Camerei Aulice închiderea exploatarea miniere de la Dognecea sau arendarea acestora unor asociații de concesionari minieri³⁶, propuneri care sunt preluate de forul superior amintit, acestea fiind formulate în dispozițiile Camerei Aulice, referitoare la măsurile ce trebuiesc luate pentru îmbunătățirea situației mineritului și metalurgiei din Banat și nordul Serbiei, dispoziții care vor fi trimise Administrației Banatului la 15 decembrie 1727³⁷.

Considerăm că după inspecția lui Erlacher, funcționarii cu responsabilități în mineritul și metalurgia bănățeană vor încerca să ia unele măsuri, care să determine Camera Aulică să nu dispună închiderea exploatarea miniere de la Dognecea. Una dintre aceste măsuri este tocmai concesionarea, așa cum recomandase Erlacher, a unora dintre minele de aici unei asociații de concesionari minieri, cea de a doua măsură fiind alcătuirea în luna decembrie 1727 de către inspectorul minier Johann Anton de Jean și casierul Direcției miniere de la Oravița, Johann Pabst, a unui proiect referitor la sumele necesare pentru funcționarea exploatarea miniere și a instalațiilor metalurgice de la Dognecea în anul 1728 precum și producțiile care urmează să fie obținute, acest nou proiect încercând să convingă forurile superioare răspunzătoare de mineritul și metalurgia bănățeană că este posibil ca în anul 1728 fiscal imperial să obțină unele venituri de exploatarea miniere și instalații metalurgice de la Dognecea³⁸. În același timp guvernatorul Mercy înștiințează în scris Camera Aulică și Consiliul de război la 16 septembrie 1727, de faptul că unul din cei doi consilieri camerali ai Administrației Banatului, Rebentisch, a adus la Viena cantitatea de 165 de mărci de argint, care a fost produs la topitoria de la Dognecea, acesta urmând să fie folosit

³⁶ „Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727“, p. 344-345.

³⁷ „Organisation des Banater Berg- und Hüttenwesens 1727.

³⁸ „Exploatarea miniere Dognecea.....1728”.

pentru plata soldei unei unități de infanterie care a staționat în iarna anului 1726-1727 în Banat. Mercy profită, considerăm noi, de această ocazie și insistă în adresa sa înaintată Camerei Aulice și pe necesitatea alocării unor noi sume de bani pentru exploatarea miniere și instalațiile metalurgice de la Dognecea în anul 1728³⁹.

În proiectul de dezvoltare pe anul 1728 al exploatărilor miniere și a instalațiilor metalurgice de la Dognecea se prevede alocarea pentru funcționarea acestor obiective industriale a sumei de 16610 florini, această sumă urmând să fie folosită după cum urmează; 786 florini vor fi destinați pentru plata funcționarilor minieri, metalurgi și forestieri, cheltuielile necesitate de desfășurarea activității la exploatarea miniere sunt estimate la 4211 florini, din care 2601 florini reprezintă suma necesară exploatarea de către fiscul imperial, în regie proprie, a unor mine, diferența de 1610 florini fiind suma care se estimează că va fi plătită de fiscul pentru achiziționarea minereu exploatat de către asociația de de concesionari minieri, în această sumă incluzându-se și porțiile de pâine acordate celor 30 de mineri care lucrează pentru asociația de concesionari minieri, 4702 florini vor fi alocați pentru asigurarea funcționării celor 3 șteampuri și a spălătoriilor aferente, la această din urmă sumă adăugându-se 3840 de florini necesari prelucrării în aceste instalații a unei cantități de 9600 pahren de minereu rămasă în stoc neprelucrată din anul 1727, cheltuielile necesitate de funcționarea topitoriei sunt estimate la 2771 florini, în timp ce suma de 300 florini va fi destinată unor cheltuieli speciale, acestea constând în special în efectuarea unor lucrări de întreținere a canalelor care conduc apa necesară diferitelor instalații metalurgice, precum și a drumurilor de acces.

Cantitatea de minereu prevăzută a se exploata în anul 1728 de la minele de la Dognecea este de 2400 pahre de minereu, în medie urmând să fie extrase lunar 200 de pahre de minereu, această producție fiind astfel mult mai mică față de cantitatea de minereu prevăzută a fi exploatată în proiectul din anul 1726. Cele 2400 pahre de minereu urmează să fie extrase de către asociația de concesionari minieri, căreia fiscul imperial i-a arendat dreptul de exploatare a unora din minele de la Dognecea, acest contract încheindu-se considerăm noi între momentul plecării inspectorului Erlacher din Dognecea și momentul întocmirii proiectului de dezvoltare pe anul 1728 al exploatărilor miniere și a instalațiilor metalurgice de aici. Minereu exploatat urmează să fie preluat de către fiscul imperial, care va plăti asociației de concesionari suma de aproximativ 37 creițari pentru fiecare pahre de minereu. Deoarece în proiect nu se prevede cantitatea de minereu care va fi exploatată de către cei 24 de mineri salarizați

³⁹ "Rapoarte Viena.....1727".

de către fiscul imperial, considerăm că aceștia vor efectua în anul 1728 în principal lucrări de prospecțiune minieră și de întreținere a lucrărilor miniere existente.

La Dognecea se aflau în funcțiune la sfârșitul anului 1727 trei șteampuri cu spălătoriile aferente și o topitorie, în care se aflau instalații de prăjire a concentratului de minereu, un furnal pentru topirea acestuia și cuptoare în care se extragea plumbul și argintul. În cele 3 șteampuri se estimează că se vor prelucra lunar, în anul 1728, în cazul în care apa necesară punerii în funcțiune a instalațiilor va fi suficientă, 1000 pahre de minereu, urmând ca în cursul anului să fie prelucrate în total 12000 pahre de minereu, această cantitate reprezentând, așa cum am amintit, producția de minereu care se va exploata în anul 1728 și stocul de 9600 pahre de minereu, rămas din anul din anul precedent. Din cantitatea de 12000 pahre de minereu se apreciază că se va obține o cantitate de 4000 de centenari de concentrat de minereu („Schlich”), în condițiile în se va reuși ca un centenar din acest produs să se obțină din 3 pahre de minereu. Din această cantitate de concentrat de minereu care va fi prăjit și apoi topit în furnal, urmează să se extragă în cuptor o cantitate de 625 de mărci de argint și 640 de centenari de plumb. Tinând cont de faptul că o marcă de argint se vinde cu 21 de florini și un centenar de plumb cu 8 florini, valoarea producției de metale care se va obține în anul 1728 la Dognecea va fi de 18245 florini, dintre care 13125 florini reprezintă valoarea producției de argint și 5120 florini valoarea producției de plumb. Veniturile care urmează să fie obținute de fiscul imperial, după ce se scad sumele necesitate de funcționarea exploatărilor miniere și a instalațiilor industriale de la Dognecea, vor fi de 1634 florini și 30 de creițari ⁴⁰.

La Bocșa se aflau în funcțiune în anul 1725 un furnal, în care se topea minereul de fier, o turnătorie, în care fierul este turnat în lingouri („Gans Eysen” sau „Guss Eysen”) și două forje, acestea din urmă dispunând fiecare de câte un cuptor („Frisch Feuer” sau „Staab Feuer”), un nou cuptor de același tip urmând să fie terminat în scurt timp, în care lingourile de fier sunt încălzite pentru a putea fi prelucrate cu ușurință în bare (drugi) de fier, cu ajutorul ciocanelor de forjă („Staab Hammer”), la cele două forje aflându-se și un număr neprecizat de cuptoare („Zeug Feuer”), în care barele de fier sunt încălzite pentru a putea fi prelucrate în diferite produse cu ajutorul unor ciocane de forjă numite („Zeug Hammer”), toate aceste instalații metalurgice fiind acționate cu ajutorul forței apei. Furnalul și una dintre forje, primele construite de habsburgi la Bocșa în anii 1718-1719, se aflau la Bocșa Montană, în

⁴⁰ „Exploatățile miniere Dognecea.....1728”.

timp ce a doua forjă, care a fost construită ulterior a fost amplasată pe teritoriul satului Vasiova. În anul 1726 au început lucrările de construcție a celei de a treia forje de la Bocșa, aceasta fiind construită în aval de forja de la Vasiova, pe teritoriul satului Bocșa Română, lucrările de construcție ale acestui obiectiv industrial fiind terminate în anul 1727, când a fost investită în acest sens suma de 1211 florini. În anul 1725 este amintit la Bocșa și un atelier în care se produceau diferite sortimente de cuie, acesta considerăm că se afla la forja cea veche situată la Bocșa Montană.

Furnalul de la Bocșa a produs în anul 1725 o cantitate de 2261 de centenari de fier, acesta folosind minereul de fier exploatat în anul 1724 și rămas în stoc neprelucrat, respectiv 1439 pahren de minereu de fier provenind de la exploatările miniere de la Tilfa și 2652 pahren minereu exploatat de la minele de la Doman. Datorită stocurilor de minereu rămase din anul 1724, la exploatările miniere amintite mai sus, nu s-au exploatat în anul 1725 noi cantități de minereu de fier. Analizând producția de fier pe luni, rezultă că furnalul de la Bocșa a lucrat în anul 1725 doar în intervalul de timp ianuarie-mai, furnalul de aici considerăm că nu a lucrat desigur și o bună perioadă din anul 1724, dovadă importantele cantități de minereu exploatat în acest an și care au rămas în stoc neprelucrate. Pentru funcționarea instalațiilor metalurgice de la Bocșa, fiscal imperial a cheltuit în anul 1725 suma de 18670 florini, dintre care 8369 florini au fost folosiți pentru cheltuielile de producție, diferența de 9950 florini fiind destinată realizării unor importante lucrări de investiții care nu sunt menționate în document, este posibil însă ca o parte a acestor sume să fi fost folosite pentru lucrările de construcție a forjei situată la Vasiova sau pentru terminarea lucrărilor de construcție ale acesteia.

Capacitatea de producție a furnalului și a forjelor de la Bocșa rezultă din două proiecte datând din anul 1725, în acestea extimându-se printre altele și posibilitățile de producție ale uzinei de fier de aici, în anul 1726. În conformitate cu aceste proiecte, furnalul de la Bocșa are capacitatea de a produce zilnic o cantitate 22 de centenari de fier, cantitatea de fier produsă anual, în condițiile în care furnalul va lucra 245 de zile pe an fiind de 5400 de centenari de fier, un centenar din acest produs putând fi comercializat cu suma de 1 florin și 30 de crețari. Pentru funcționarea zilnică a furnalului sunt necesare 3 transporturi de minereu de fier (n.a. un transport fiind considerat desigur un car încărcat cu minereu) și 3 care de mangal, cheltuielile totale necesitate de funcționarea furnalului, fiind estimate la suma de 5976 de florini anual.

În cele două forje de la Bocșa se estimează că vor fi prelucrate în anul 1726 doar 4000 de centenari de fier, în stoc urmând să rămână neprelucrată o cantitate de

1400 centenari de fier. În urma pierderilor de metal rezultate prin prelucrarea celor 4000 centenari de fier, se vor produce 3360 centenari de bare de fier, din prelucrarea cărora se va obține o cantitate de 3200 de centenari de diferite produse din fier, cheltuielile de producție necesitate de funcționarea celor două forje fiind estimate în anul 1726 la suma de 6131 de florini. Veniturile pe care fiscului imperial le va obține din comercializarea celor 3200 centenari de produse de fier forjat, un centenar fi comercializat cu suma de 4 florini și 20 creițari, după ce s-au scăzut cheltuielile necesitate de funcționarea furnalului și a celor două forje, se vor ridica în anul 1726 la suma de 5339 florini⁴¹.

Dorim să menționăm faptul că în proiectul de dezvoltare al exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei în anul 1726, este prevăzută alocarea pentru uzina de fier de la Bocșa, în acest an, a sumei de 12000 florini, aici urmând să se producă o cantitate de 3200 centenari de bare de fier și de diferite produse de fier, în stoc rămânând neprelucrată o cantitate de 1400 centenari de fier⁴².

În anul 1727 furnalul de la Bocșa nu a funcționat decât 135 de zile datorită în special numărului insuficient de lucrători topitori, cei mai mulți dintre aceștia îmbolnăvindu-se iar o parte au decedat. De asemenea, instalațiile de la cele două forje, datorită apei insuficiente, nu au lucrat în vara și toamna aceluiași an decât 2 ½ luni, funcționarea acestora fiind de asemenea afectată, ca și în cazul furnalului, de cazurile de îmbolnăvire ale lucrătorilor forjori. În anul 1727 fiscul imperial a alocat instalațiilor metalurgice de la Bocșa suma de 15229 florini, dintre care 10081 florini au fost destinați cheltuielilor necesitate de procesul de producție, iar diferența de 5148 florini a fost folosită în cea mai mare parte pentru efectuarea unor lucrări de investiții precum și pentru acoperirea cheltuielilor de transport ale lucrătorilor colonizați în acest an. Lucrările de investiții efectuate în anul 1727 au constat în terminarea lucrărilor de construcție la noua forjă, aceasta fiind amplasată, așa cum am amintit, la Bocșa Română, la această forjă fiind construite două cuptoare („Feuer”) care se află deja în funcțiune, un al treilea urmând să fie terminat în scurt timp, pentru aceste lucrări alocându-se suma de 1211 florini, construirea unui nou baraj pe râul Bârzava, acesta urmând să asigure apa necesară noii forje, pentru realizarea acestuia cheltuindu-se suma de 2886 florini, construirea unei magazii, care a costat 165 florini, aceasta

⁴¹ „Uzinele de fier Bocșa.1725-1728”.

⁴² „Proiect de dezvoltare al exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei1726”.

fiind folosită pentru depozitarea mangalului, a unui adăpost pentru carele necesare efectuării diferitelor transporturi și terminarea lucrărilor de construcție la clădirea destinată cărciumei, pentru acestea cheltuindu-se suma de 120 florini, în timp ce pentru construirea unui număr de 6 locuințe pentru lucrători metalurgi a fost alocată suma de 216 florini.

În anul 1727 la Bocșa au fost obținute diferite produse din fier în valoare de 10246 florini, veniturile obținute în același an de către fiscul imperial, după ce s-a scăzut suma de 10081 florini, sumă care a fost destinată cheltuielilor necesitate de procesul de producție, și dacă nu se calculează suma de 5148 florini, sumă reprezentând, așa cum am amintit, valoarea lucrărilor de investiții și cheltuielile de transport ale lucrătorilor colonizați, au fost de 165 florini. Dacă la cei 165 florini se adăugată și suma de 460 florini, sumă rezultată din arendarea dreptului de a practica cărciumăritul și măcelăritul, monopoluri ale stăpânului feudal, respectiv împăratul, veniturile obținute în anul 1727 de fiscului imperial de la uzina de fier din Bocșa se ridică la suma de 625 florini.

Inspectorul minier bănățean în raportul său referitor la situația uzinei de la Bocșa, raport adresat Administrației Banatului la 14 decembrie 1727, consideră că funcționarea instalațiilor metalurgice de la Bocșa este necesară deoarece produsele de fier obținute aici pot înlocui importurile unor astfel de produse, acestea presupunând importante cheltuieli de transport, la care se adaugă faptul că sumele de bani necesare importului unor produse de fier, în conformitate cu gândirea economică mercantilistă, vor rămâne în țară (n.a. în Banat). Construirea noii forje și a barajului care va asigura apa necesară funcționării instalațiilor acesteia sunt elemente care dau speranța, în condițiile în care la Bocșa se va reuși ca să fie asigurată păstrarea stării de sănătate a lucrătorilor, obținerii în viitor a unor rezultate economico-financiare satisfăcătoare la uzina de fier de la Bocșa.

O imagine relevantă referitoare la produsele obținute la uzina metalurgică de la Bocșa considerăm că ne oferă proiectul referitor la posibilitățile de producție ale uzinei în anul 1728. În conformitate cu acest proiect la uzina de fier de la Bocșa se va produce în anul 1728, 3500 centenari de fier (Rohr Gänsen) și 600 centenari de diferite produse turnate (în nisip). Din prelucrarea în forje a celor 3500 centenari de fier se vor produce 3000 centenari de bare de fier, o parte a acestei cantități, în continuarea procesului tehnologic, va fi prelucrată cu ajutorul ciocanelor speciale de forjă, rezultând 1000 de centenari de diferite produse, acestea nefiind menționate în document, și 50 de centenari de potcoave. Prin prelucrarea manuală a barelor de

fier se va obține o cantitate de 100 centenari de diferite produse, care de asemenea nu sunt menționate, în timp ce în atelierul de cuie, se vor obține 850000 bucăți de cuie de diferite sortimente, după cum urmează: cuie folosite în lucrările de tâmplărie și dulgherie, cuie pentru potcoave, cuie de fierărie („Schmidt Nägel”) și de asemenea cuie mari și mici de cizmărie. Cheltuielile necesitate de desfășurarea procesului de producție la uzina de fier din Bocșa în anul 1728 sunt apreciate la suma de 18415 florini și 30 creițari, în timp ce suma care se va obține din comercializarea produselor obținute aici va fi de 28820 florini. Veniturile fiscoului imperial, după ce se scade suma de 3408 florini și 30 creițari, sumă apreciată că va fi necesară în principal pentru lucrările de reparații la vechiul baraj (stăvilar), acoperirii cheltuielilor de transport ale lucrătorilor metalurghi care vor trebui să fie colonizați la Bocșa și asigurării asistenței medicale sunt estimate în anul 1728 la suma de 7000 florini ⁴³.

Topitoria de sticlă de la Calina a produs în anul 1725 diferite sortimente de sticlă, în special geamuri de diferite dimensiuni, în valoare de 4265 florini, sumele de bani cheltuite de fisco imperial în același an ridicându-se la suma de 6339 florini, din care, 1175 florini au fost folosiți pentru plata lucrătorilor, 2005 florini pentru achiziționarea diferitelor materiale necesare („Requisiten”), în timp ce 1576 florini au fost destinați lucrărilor de investiții și celor de reparații. Din cele prezentate mai sus, rezultă că fisco imperial a înregistrat în anul 1725 la topitoria de sticlă de la Calina pierderi financiare, care se ridică la suma de 2074 florini ⁴⁴.

Dorim să menționăm faptul că în proiectul de dezvoltare al exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei în anul 1726 este prevăzută alocarea sumei de 4000 florini pentru topitoria de sticlă de la Calina, aici urmând, conform estimărilor, să se realizeze în același an o producție în valoare de în valoare de 5000 florini ⁴⁵.

În anul 1728 în conformitate cu proiectul de dezvoltare al exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei, precum și al unei fabrici textile, ce nu este localizată în acest document, fisco imperial urmează să aloce în acest an pentru obiectivele industriale, menționate mai sus, suma de 218895 florini. Cea mai mare parte a acestei sume, respectiv 120500 florini va reveni exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice de la Oravița, fapt ce dovedește importanța acestora pentru

⁴³ „Uzinele de fier Bocșa.....1725-1728”.

⁴⁴ “Topitoria de sticlă Calina.....1725”.

⁴⁵ „Proiect de dezvoltare al exploatărilor miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei1726”.

minieritul și metalurgia din Banat și nordul Serbiei în aceasta perioadă. Exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice de la Maydanpek și Dognecea le vor reveni suma de 55583 florini și respectiv 16710 florini, instalațiilor metalurgice de la Bocșa le vor fi alocate 21840 florini, topitoriei de sticlă de la Calina, 4284 florini, iar fabricii textile suma de 8677 florini și 50 creștari. În document este consemnată și producția de cupru care va trebui să fie obținută la topitoriile de la Oravița și Maydanpek, aceasta fiind de 5000 centenari de cupru în cazul primei topitorii și respectiv de 3000 centenari de cupru în cazul celei de a doua. În proiect se estimează că veniturile pe care fiscal imperial urmează să le realizeze din comercializarea produselor obținute, după ce s-au scăzut cheltuielile de producție, se vor ridica la suma de 163398 florini, în aceasta fiind inclusă și suma de 8000 de florini care se consideră că va fi obținută din comercializarea băuturilor alcoolice și din arendarea dreptului feudal al împăratului de comercializare a acestora.

La exploatățile miniere și instalațiile metalurgice de la Oravița urmează să se realizeze în anul 1728 cea mai mare parte a veniturilor fiscalului imperial, acestea cifrându-se la suma de 87500 florini, în timp ce la exploatățile miniere și instalațiile metalurgice de la Maydanpek veniturile vor fi de 52705 florini. În același an la instalațiile metalurgice de la Bocșa se vor obține venituri de 7000 florini, la exploatăților miniere și instalațiilor metalurgice de la Dognecea acestea se vor cifra la 5474 florini, în timp ce la fabrica textilă și la topitoria de la Calina veniturile vor fi de 1601 florini și respectiv 1118 florini⁴⁶.

Din documentele studiate până în prezent nu dispunem, cu excepția exploatăților miniere și instalațiilor metalurgice de la Oravița și Maydanpek, de date din care să rezulte dacă obiectivele economico-financiare din proiectul menționat mai sus au și fost realizate în anul 1728, putem afirma însă că la Oravița fiscal imperial a cheltuit în anul 1728 suma de 119456 florini, valoarea produselor obținute fiind de 221951 florini, în timp ce la Maydanpek fiscal imperial a cheltuit în același an 63548 florini, valoarea produselor obținute fiind de 85473 florini⁴⁷.

Date importante referitoare la situația exploatăților miniere și instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei în anul 1733 ne oferă un document alcătuit la

⁴⁶ “Exploatățile miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei.proiect 1728”; Sonia Jordan, op. cit., p. 52-53 și 55-56, menționează existența la Timișoara a unor fabrici pentru producerea țesăturilor („Tuch”).

⁴⁷ “Exploatățile miniere Oravița, Maydanpek, 1717-1728, situație economico-financiară”, vezi și tabelele 1 și 2 din prezentul articol.

Timișoara în luna martie a anului 1734 de către Franz Saniel Feringer, acesta fiind desigur funcționar montanistic la Direcția minieră Oravița. Considerăm necesar să prezentăm în continuare un tabel, care va conține importante informații preluate din documentul amintit mai sus, aceste informații urmând ca și în cazul tabelelor 1 și 2 din prezentul articol, să le analizăm în continuare.

Tabel 3⁴⁸

Exploatarea miniere și instalații metalurgice	Sume de bani (în florini) alocate pentru:			Materiale produse	Valoare materiale produse (în florini)	Venituri fisc imperial	Pierderi fisc imperial	Produce comercializate	
	Cheltuieli de producție	Investiții	Total					Cantitatea	Valoarea (în florini)
Oravița	71983	4227	76207	1906 centenari cupru	79873	3666	-	1743 centenari cupru	73227
Moldova	3788	16406	20196	178 centenari cupru	7515	-	12680	119 centenari cupru	5016
Maydanpek	88856	9819	98676	3605 centenari cupru	147356	48709	-	2780 centenari cupru	108436
Szernestiza	4015	7892	11907	157 centenari cupru	6626	-	5281	66 centenari cupru	2814
Dognecea	35413	-	35413	743 mărci argint	16726	-	18686	743 mărci argint	16726
Bocșa	24493	22724	47218	Produsele de fier nu au fost cântărite	56198	8980	-	Produsele de fier nu au fost cântărite	33548
Total	228500	61068	289618	-	314327	61356	36648		239769

În anul 1733 existau în Banat și nordul Serbiei, în comparație cu anul 1728, noi centre miniere și metalurgice, acestea fiind exploatarea miniere de cupru și instalațiile metalurgice de la Moldova aflate în regiunea minieră bănățeană și exploatarea miniere de cupru și instalațiile metalurgice de la Szernestiza aflate în nordul Serbiei, în timp ce topitoria de sticlă de la Calina nu mai este menționată în anul 1733 printre obiectivele industriale montanistice aflate în Banat. Având în vedere raportul dintre cheltuielile relativ mici necesitate de desfășurarea procesului de producție în anul 1733 și sumele relativ mari destinate efectuării lucrărilor de investiții precum și producțiile mici de cupru obținute în același an la Moldova și Szernestiza, elemente care sunt în general caracteristice unor exploatarea miniere și instalații metalurgice aflate la începutul exploatarea lor, considerăm că aceste obiective industriale se aflau în anul 1733 la

⁴⁸ „Exploatarea miniere din Banat și nordul Serbiei, 1733, situație economico-financiară”.

scurt timp după luarea lor în exploatare de către habsburgi, acest moment putând fi plasat desigur după anul 1728. În ceea ce privește topitoria de sticlă de la Calina, este posibil ca aceasta să fi fost închisă după anul 1728, probabil ca urmare a nerentabilității acesteia.

Analizând suma de 289618 florini, sumă alocată în anul 1733 de fiscul imperial pentru desfășurarea procesului de producție și efectuarea lucrărilor de investiții la exploatarea miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei, constatăm că cele mai importante sume au revenit obiectivelor industriale de la Maydanpek și celor de la Oravița care au beneficiat de suma de 98676 florini și respectiv de 76206 florini. În același an cele mai importante lucrări de investiții au fost efectuate la instalațiile metalurgice de prelucrare a minereului de fier de la Bocșa, pentru care s-au alocat suma de 22724 florini și respectiv la exploatarea miniere și instalațiile metalurgice de la Moldova, unde s-a cheltuit suma de 16406 florini. În comparație cu anul 1728 se constată în anul 1733 și modificări importante referitoare la importanța unor centre miniere și metalurgice din Banat și nordul Serbiei. Dacă în anul 1728 exploatarea miniere și instalațiile metalurgice de la Oravița sunt încă cele mai importante dintre centrele miniere și metalurgice din Banat și nordul Serbiei, în anul 1733 poziția de frunte este ocupată de exploatarea miniere și instalațiile metalurgice de la Maydanpek, acest lucru fiindu-ne dovedit nu numai de sumele pe care de fiscul imperial le-a alocat acestora în anul 1733 ci și de faptul că în același an, din cantitatea de 5849 centenari de cupru, produsă la topitoriile din Banat și nordul Serbiei, 3605 centenari au fost obținuți la Maydanpek, la Oravița producându-se numai 1906 centenari, în timp ce cantitățile de cupru produse în același an la Moldova și Szernestiza, așa cum rezultă din tabelul prezentat, sunt mult mai mici, acestea fiind de 178 și respectiv 157 centenari de cupru. Interesant este faptul că din cantitatea de 5849 centenari de cupru produsă în anul 1733 la topitoriile de cupru din Banat și nordul Serbiei, 1623 centenari o reprezintă cantitatea de cupru care a fost livrată fiscului imperial de către asociațiile de concesionari minieri. La Oravița asociațiile de concesionari minieri au predat în anul 1733 fiscului imperial cantitatea de 788 centenari de cupru, urmate de cele de la Maydanpek cu 615 centenari, în timp ce asociațiile de concesionari minieri de la Moldova și Szernestiza au predat fiscului imperial cantitatea de 120 și respectiv 39 centenari de cupru. Din cele prezentate mai sus rezultă că asociațiile de concesionari minieri sunt bine reprezentate la Oravița și la Moldova, unde au produs și livrat o importantă parte a producției de cupru obținută aici în anul 1733.

La Dognecea s-au produs în anul 1733 o cantitate de 743 mărci de argint, în timp ce la Bocșa au fost obținute diferite sortimente de produse din fier, a căror cantitate nu a putut fi apreciată, valoarea acestor produse ridicându-se însă la suma de 56198 florini.

Valoarea totală a producției de metale și produse obținute din acestea în instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei în anul 1733 se ridică la suma de 314327 florini, aceasta sumă depășind cu 24708 florini, suma alocată de fiscul imperial pentru desfășurarea procesului de producție și efectuarea lucrărilor de investiții la exploatarea miniere și instalațiile metalurgice din provinciile amintite mai sus. Cea mai mare valoare a producției, respectiv 147356 florini, s-a înregistrat la Maydanpek, aceasta fiind urmată la distanță de valoarea producției realizată la Oravița și Bocșa, cu 79873 florini și respectiv 56198 florini.

Fiscul imperial a înregistrat venituri în anul 1733 la Maydanpek, acestea ridicându-se la suma de 48709, urmate de cele realizate la Bocșa cu 8980 florini și respectiv Oravița, unde veniturile se ridică doar la suma de 3666 florini. În același an fiscul imperial a înregistrat pierderi de 18686 florini la Dognecea, 12680 florini la Moldova și 5281 florini la Szernestiza.

O problemă deosebită cu care se confruntă fiscul imperial la exploatarea miniere și instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei o constituie dificultățile legate de comercializarea produselor obținute, și amintim în acest sens faptul că în anul 1733 s-au comercializat produse în valoare de 239769 florini, în stoc rămânând produse în valoare de 74558 florini. Semnificativ în acest sens este faptul că din cei 5849 centenari de cupru produși în anul 1733 la topitoriile de cupru din Banat și nordul Serbiei nu s-a reușit să fie comercializată până la sfârșitul aceluiași an decât cantitatea de 4710 centenari de cupru, aceleași dificultăți de desfacere a produselor obținute constatându-se și la uzina de fier din Bocșa, unde au rămas la sfârșitul anului 1733 în stoc produse de fier în valoare de 22650 florini. Cea mai bună desfacere a produselor se constată la Dognecea, unde întreaga cantitate de 743 mărci de argint, valorând pe piața de desfacere 16726 florini, a reușit să fie comercializată în cursul aceluiași an, acesta fiind desigur și motivul - alături de faptul că argintul în calitatea sa de metal prețios, contribuie în viziunea gândirii economice mercantiliste la sporirea masei monetare aflate în circulație în imperiu - pentru care fiscul imperial este de acord ca exploatarea miniere și instalațiile metalurgice de la Dognecea, unde în anul 1733 s-au înregistrat pierderi financiare în sumă de 18686 florini, în condițiile în care nu au fost efectuate noi lucrări de investiții, să funcționeze în continuare.

Considerăm că în această perioadă la exploatarea miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei, luate pe ansamblu, adevărata problemă nu o constituie lipsa rentabilității acestora, ci dificultățile legate de desfacerea produselor obținute. Dorim să menționăm faptul că pentru acoperirea sumelor de bani necesitate de asigurarea procesului de producție și realizarea noilor lucrări de investiții la exploatarea miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei în anul 1733, datorită rămânerii în stoc a unor produse care nu au fost comercializate, fiscal imperial a fost nevoit în acest an să dispună scoaterea din caseria camerală a Administrației Banatului a unor sume de bani reprezentând diferența dintre sumele cheltuite și sumele obținute din comercializarea produselor obținute.

Un nou document datând din anul 1733 ne oferă, alături de documentele prezentate deja în prezentul articol, o imagine sugestivă referitoare la amploarea procesului de industrializare a Banatului la începutul stăpânirii habsburgice. Conform documentului citat, fiscal imperial a cheltuit în anul 1733 suma de 11699 florini, sumă reprezentând unele venituri camerale încasate de fiscal imperial în Banat, pentru construirea unor noi obiective industriale în Banat, acestea aparținând ramurilor industriale metalurgică și textilă. Obiectivele industriale, care nu sunt localizate în document, sunt reprezentate de o fabrică pentru producerea alamei, o instalație pentru tăierea (prelucrarea) fierului („Eisen Schneid Maschine”) și câte o fabrică pentru producerea mătăsii naturale, a pânzei („Leinwand”) și a țesăturilor de aba (n.a. țesături obținute din lână)⁴⁹.

Pădurile și economia forestieră au avut o importanță deosebită pentru industria montanică în perioada preindustrială. Furnizând lemnul și diferite produse obținute din lemn – din care amintim în primul rând mangalul –, produse necesare exploatarea miniere și instalațiilor industriale, pădurea și economia forestieră au fost subordonate în această perioadă necesităților industriei montanistice în regiunile unde aceasta era dezvoltată⁵⁰.

Pentru asigurarea în anul 1728 a necesarului de lemn al exploatarea miniere și al instalațiilor metalurgice din Banat a fost aprobată de către Administrația Banatului

⁴⁹ „Obiective industriale construite în Banat1733”; Sonia Jordan, op. cit., p. 52-53 și 55-56, menționează existența la Timișoara a unor fabrici pentru producerea pânzei, țesăturilor de aba și a mătăsii, precum și a unei forje pentru prelucrarea aramei („Messinghammer”).

⁵⁰ Rolf Jürgen Gleitsmann, Der Einfluß der Montanwirtschaft auf die Waldentwicklung Mitteleuropas, în *Der Anschnitt, Zeitschrift für Kunst und Kultur in Bergbau, Beiheft 2, Nr 30*, Bochum, 1984, p. 24.

exploatarea din pădurile situate în districtul Vîrșeț a unei cantități de 12000 de stânjeni cubici de lemn, la aceasta urmând să se adauge și o cantitate de lemn care se va exploata din pădurile situate în districtul Uipalanka, această cantitate nefiind precizată în document. Din cantitatea de lemn ce se va exploata din pădurile districtului Vîrșeț, 6000 de stânjeni cubici vor fi destinați pentru producerea mangalului necesar instalațiilor metalurgice de la Oravița, 3000 de stânjeni cubici vor fi exploatați pentru necesarul instalațiilor metalurgice de la Bocșa, în timp ce pentru producerea mangalului necesar instalațiile metalurgice de la Dognecea și asigurarea lemnului folosit ca și combustibil la topitoria de sticlă de la Calina vor fi exploatați 2000 și respectiv 1000 de stânjeni cubici de lemn⁵¹.

Lemnul este folosit în această perioadă și pentru construirea și repararea unor obiective ce deserveau instalațiile metalurgice. În acest sens dorim să menționăm faptul că pentru repararea în anul 1728 a vechiului stăvilar construit la Bocșa pe râul Bârzava, stăvilar ce asigură apa necesară funcționării furnalului și a forjelor de la Bocșa Montană și Vasiova inspectorul minier bănățean propune Administrației Banatului, ca până în primăvara aceluiași an, să fie exploatați 200 de arbori din pădurile situate în apropiere⁵².

Cheltuielile necesitate de producerea mangalului, folosit la topirea minereurilor, prelucrarea metalelor și producerea sticlei, reprezentau în perioada istorică pe care o analizăm o parte însemnată din sumele necesitate de funcționarea instalațiilor industriale în care se prelucrau materiile prime și produsele menționate mai sus⁵³. În acest sens dorim să menționăm faptul că la furnalul de la Bocșa din totalul de 5976 florini prevăzuți să fie alocați în anul 1726 pentru asigurarea funcționării acestuia, suma de 2572 florini va fi destinată pentru cheltuielile necesitate de procurarea mangalului, consumul zilnic al furnalului fiind apreciat la 3 care încărcate cu mangal. În același an din suma totală de 6131 florini, care va fi destinată funcționării celor două forje de la Bocșa, cheltuielile necesare pentru procurarea mangalului sunt apreciate la suma de 784 florini⁵⁴.

La Oravița și Ciclova se va aloca în anul 1728 suma de 5000 de florini pentru producerea unei cantități de 15000 măsuri de mangal, aceasta fiind necesar funcționării

⁵¹ „Exploatarea miniere și instalațiile metalurgice bănățene.necesar de lemn 1728”; 1 stânjene cubic („Kubikklafter”) = 6,822 m³, conform Rudolf Gräf, op.cit., p. 351.

⁵² „Uzinele de fier Bocșa.1725-1728”.

⁵³ Vezi în acest sens, Rolf Jürgen Gleitsmann, op. cit. p.28.

⁵⁴ „Uzinele de fier Bocșa.1725-1728”.

instalațiilor metalurgice aflate aici, o măsură de mangal urmând să fie livrată la un preț de 20 de creițari, în condițiile în care se apreciază că suma totală reprezentată de cheltuielile necesare desfășurării procesului de producție în anul 1728 la respectivele instalații industriale va fi de 8777 de florini ⁵⁵.

Tot referitor la ponderea cheltuielilor legate de producerea și livrarea mangalului necesar instalațiilor metalurgice, din totalul cheltuielilor necesitate de funcționarea acestora, dorim să menționăm faptul că la topitoria de la Dognecea din suma totală de 2771 florini care se estimează că va fi cheltuită în anul 1728 pentru funcționarea acesteia, 1512 florini o reprezintă suma necesară procurării unei cantități de 7560 de măsuri („Maas”) de mangal, în condițiile în care o măsură de mangal va costa, inclusiv cheltuielile de transport, 12 creițari. În același an, pentru procurarea lemnului necesar prăjirii minereului în instalațiile de prăjire de la Dognecea, se estimează că va fi necesară suma de 92 florini, aceasta incluzând și cheltuielile de transport ⁵⁶.

Transportul unor materii prime (minereuri, lemn, mangal, metale etc.) necesare funcționării obiectivelor industriale din regiunile montanistice, materii prime având un volum și o greutate mare, se făcea până în secolul al XIX-lea, cu mari dificultăți. Pentru efectuarea transporturilor se foloseau carele tractate de cai și boi aparținând exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice sau cele ale țăranilor, care prestau în acest mod munca de robotă datorată stăpânului feudal, respectiv împăratul. Pentru efectuarea diferitelor transporturi necesare, instalațiile metalurgice de la Bocșa dispuneau în anul 1727 de 10 atelaje proprii tractate de boi, acestea fiind deservite de 12 argați, conduși de un argat șef. Hrana animalelor de tracțiune pe perioada de iarnă, când atelajele datorită condițiilor meteorologice nu efectuează transporturi, este asigurată din contribuția în produse datorată de țăranii împăratului. În vederea sporirii capacității de transport a parcului de atelaje de la Bocșa, inspectorul minier bănățean propune în același an Administrației Banatului să dispună trimiterea la Bocșa a două noi care tractate de boi de la Marga (n.a.localitate din județul Caraș Severin, situată pe valea râului Bistra), același important funcționar minier recomandând în continuare Administrației Banatului, folosirea, începând cu luna martie a anului 1728, când drumurile vor deveni practicabile, pentru transportul lemnului destinat reparării

⁵⁵ „Proiect de dezvoltare al exploatărilor miniere Oravița și Dognecea.....1726”; noi am efectuat calculele considerând că 1 Maß (măsură) = 1 centenar = 56,006 kg, vezi în acest sens articolul nostru, „Situția mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727”, p. 379, nota 105.

⁵⁶ „Exploatări miniere Dognecea.....1728”.

în același an a vechiului stăvilă de la Bocșa a atelajelor aparținând instalațiilor industriale de aici ⁵⁷.

Forța de muncă aflată în regiunea minieră bănățeană în perioada de început a organizării mineritului și metalurgiei de către autoritățile habsburgice este alcătuită din lucrătorii care, după locul de proveniență, aparțin a două componente: prima componentă este reprezentată de lucrătorii aflați aici din timpul stăpânirii turcești, pe care împăratul îi ia sub protecția sa deosebită garantându-le drepturile și libertățile avute, aceștia, considerăm, fiind în special români; a doua componentă, fiind alcătuită din lucrătorii care în cadrul unei ample acțiuni de colonizare inițiată de către autoritățile habsburgice, vor fi aduși în Banat din regiunile Imperiului habsburgic și Imperiului german cu tradiție în activitate minieră și metalurgică cu scopul de a reface exploatarea miniere și instalațiilor metalurgice existente în Banat încă din timpul stăpânirii turcești și în primul rând pentru construirea altora noi. Pentru atragerea acestora din urmă în Banat, fiscul imperial va cheltui sume importante de bani, care vor fi folosite pentru acordarea unor ajutoare bănești la sosirea respectivilor lucrători în regiunea minieră, și am amintit în acest sens în prezentul articol sumele cheltuite pentru colonizarea lucrătorilor mineri și metalurgiști la Oravița și Maydanpek. La Bocșa fiscul imperial a alocat în anul 1727 suma de 500 de florini, pentru cheltuielile de transport ale lucrătorilor topitori și forjori, care au fost colonizați aici în acest an ⁵⁸. O parte a sumelor alocate de fiscul imperial exploatarea miniere și instalațiilor metalurgice vor fi folosite și pentru acordarea unor salarii mai mari lucrătorilor colonizați, pentru a-i determina să rămână în Banat.

Documentele pe care le analizăm în prezentul articol ne oferă și unele informații, referitoare la numărul funcționarilor montanistici, precum și la cel al lucrătorilor mineri, metalurgi și auxiliari de la unele exploatarea miniere și instalații metalurgice din Banat și, de asemenea, informații referitoare la salarizarea acestora.

În proiectul de dezvoltare pe anul 1726 al exploatarea miniere și instalațiilor metalurgice de la Oravița și a celor de la Dognecea se prevede ca la minele de cupru și instalațiile metalurgice de la Oravița să lucreze un număr de 182 de angajați. La exploatarea miniere vor lucra 174 de lucrători, dintre care 147 de mineri și 27 de lucrători auxiliari. Cei 147 de mineri vor repartizați după cum urmează: la lucrările miniere de la exploatarea de la Cornu Tilva vor lucra în total un număr de 84 de

⁵⁷ „Uzinele de fier Bocșa.....1725-1728”.

⁵⁸ *Ibidem*.

mineri, dintre care 36 lucrători la galeria Heilige Dreyfaltigkeit Erbstollen, și câte 24 de mineri la puțurile Elisabeta și respectiv Caroli, în timp ce la exploatarea minieră de la Cosoviza vor fi repartizați 51 de mineri, iar la cea de la Ciclova doar 12 mineri.

Pentru a ne forma o imagine de ansamblu referitoare la desfășurarea activității în general, și în special la unele aspecte tehnice întâlnite la exploatarea miniere bănațene din această perioadă, considerăm interesant să prezentăm și îndatoririle de serviciu ale celor 27 de lucrători auxiliari, care vor fi repartizați la unele din lucrările miniere de la exploatarea Cornu Tilva, respectiv puțul Caroli și galeria Heilige Dreyfaltigkeit Erbstollen. Dintre cei 19 lucrători auxiliari care vor lucra la puțul Caroli, 8 lucrători („Häspler”) vor acționa, desigur manual, trolitul aflat la gura puțului, cu ajutorul căruia minereul exploatat în galerii este adus la suprafață, 7 lucrători („Hund Stosser”) vor împinge pe galerii vagonetele încărcate cu minereu până la puț, prin intermediul căruia, cu ajutorul trolitului, minereul va fi adus la suprafață, la puțul Caroli mai fiind amintiți și alți 4 lucrători auxiliari („Anschläger”). La galeria Heilige Dreyfaltigkeit Erbstollen vor fi repartizați 8 lucrători auxiliari, dintre care 6 lucrători vagonetari și 2 băieți mari („Klauben Buben”), care vor culege minereul bun, aruncat din greșeala pe haldele de steril⁵⁹. Din cele prezentate mai sus considerăm demn de menționat faptul că la unele lucrări miniere de la Oravița se folosea încă de la începutul stăpânirii habsburgice pentru transportarea minereului în galerii vagonetii, aceștia deplasându-se desigur pe șine de lemn.

Dintre lucrătorii necesari funcționării instalațiilor metalurgice de la Oravița sunt amintiți, în proiectul menționat mai sus, 4 topitori, 2 lucrători la prăjitoarele de minereu și 2 lucrători fierari. În același proiect se propune și angajarea unui număr suplimentar de 6 lucrători forjori („Kupfer Hamer Schmid”) și a unui lucrător turnător („Gieser”) la forja de cupru de la Ciclova, avându-se în vedere faptul că în instalațiile acestea se va prelucra în viitor o cantitate sporită de cupru, datorită faptului că producția de cupru care se va obține la Oravița va crește, ca urmare a deciziei de a se amesteca și topii împreună cuprul negru obținut în furnalele de aici cu produsul similar obținut în furnalele de la Maydanpek.

La exploatarea miniere și instalațiile metalurgice de la Oravița este folosită și munca țăranilor din satele aflate în apropiere, aceștia prestând diferite munci, cu palmele sau cu atelajele proprii, sub formă de robotă datorată stăpânului feudal, respectiv împăratul⁶⁰.

⁵⁹ „Proiect de dezvoltare al exploatărilor miniere Oravița și Dognecea.1726”.

⁶⁰ *Ibidem*.

La exploatarea miniere de plumb conținând și argint de la Dognecea, au lucrat în anul 1725 un număr de 62 de mineri. Având în vedere hotărârea luată în ședința din martie 1726 de extindere a exploatarea miniere de la Dognecea și de construire aici a unor noi instalații de preparare a minereurilor și a unei topitorii, în proiectul de dezvoltare pe anul 1726 al exploatarea miniere și instalațiilor metalurgice de la Oravița și a celor de la Dognecea se prevede ca numărul minerilor la această din urmă exploatarea minieră să fie sporit în anul 1726 la 110 lucrători. La instalațiile de prelucrare a minereului de la Dognecea vor lucra în același an un număr de 33 de lucrători, în timp ce la topitoria în care urmează să fie topit minereul care a fost exploatat până în prezent și cel care va fi exploatat în continuare va trebui să fie angajat un topitor șef („Ober Huttman”) și un lucrător topitor. Pentru buna desfășurare a activității miniere și metalurgice de la Dognecea se propune și angajarea unor funcționari montanistici, respectiv a unui casier („Einnehmer”) și a unui pădurar („Waldforster”). Pădurarul va fi ajutat în munca sa de administrare a pădurilor de către un ajutor de pădurar („Waldbereüter”), acesta urmând de asemenea să fie angajat ⁶¹.

Datorită eșecului proiectului de dezvoltare al exploatarea miniere de la Dognecea și a importanțelor pierderi financiare înregistrate de către fiscul imperial în anul 1726 la aceste mine, Camera Aulică, care a fost informată despre această situație prin intermediul raportului alcătuit de către inspectorul Erlacher, care a vizitat regiunea montanică din Banat și nordul Serbiei în anul 1727 ⁶², dispune prin decretul adresat la 15 decembrie 1727 Administrației Banatului, ca exploatarea miniere de la Dognecea, cu excepția unor lucrări de prospecțiuni, să fie închise sau să fie arendate unor asociații de concesionari minieri, acestea urmând să continue exploatarea pe propria lor cheltuială ⁶³.

Considerăm că după inspecția lui Erlacher, Administrația Banatului a luat toate măsurile necesare pentru a se evita închiderea exploatarea miniere de la Dognecea și amintim în acest sens faptul că la Dognecea o parte a exploatarea miniere au fost deja concesionate unei asociații de concesionari minieri, după cum reiese din proiectul de dezvoltare pentru anul 1728 al acestor exploatarea miniere, proiect alcătuit la sfârșitul anului 1727 de către inspectorul minier bănățean și casierul Direcției miniere bănățene, Johann Papst.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Vezi articolul nostru „Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727”, p. 344-345.

⁶³ Vezi studiul nostru „Organisirung des Banater Bergwesens 1727”.

Cei doi importanți responsabili minieri propun în proiectul, amintit mai sus, ca în anul 1728 la exploatarea miniere de la Dognecea să lucreze un număr de 24 de mineri organizați în 4 echipe de lucru, acești mineri, care vor efectua în special lucrări de prospecțiuni miniere, urmând să fie plătiți de către fiscul imperial, în același timp, 30 de mineri, care vor fi salarizați de către asociația de concesionari minieri vor efectua lucrări de exploatare propriu zisă a minereului. La exploatarea miniere de la Dognecea mai sunt necesari 2 lucrători dulgheri, 4 lucrători care să evacueze apele de infiltrație din lucrările miniere și un fierar. La cele 3 șteampuri și la spălătoriile de minereu aferente sunt necesari 29 de lucrători, numărul de lucrători de la topitorii și prăjitoarele de minereu nefiind precizat în acest proiect. În continuare se propune angajarea la Dognecea, ca de altfel și în proiectul din anul 1726, a unui casier și a unui ajutor de pădurar, dovadă că aceștia nu au fost încă angajați, a unui magazionier la topitorie („Huttenschreiber”) și a doi responsabili cu ordinea publică („Hayducken”). Se consideră de asemenea necesară, pentru satisfacerea nevoilor spirituale ale comunității de mineri și lucrători metalurgiști de la Dognecea, precum și pentru asigurarea sănătății acestora, aducerea unui preot și a unui medic. Și la exploatarea miniere și instalațiile metalurgice de la Dognecea este amintită folosirea muncii de robotă la clădirea administrației, la șteampuri și la instalațiile de prăjire a minereului⁶⁴.

Instalațiile metalurgice de la Bocșa se confruntă cu probleme deosebite legate de forța de muncă, acest lucru rezultând și din raportul referitor la aceste instalații, raport înaintat la 14 decembrie 1727 Administrației Banatului de către inspectorul minier bănățean, precum și din situația prezentând bilanțul economico-financiar pe anul 1727 al uzinei de fier de la Bocșa. În proiectul de producție pentru anul 1726 al furnalului de la Bocșa se consemnează faptul, că pentru buna desfășurare a activității acestuia sunt necesari încă 3 lucrători topitori și 4 ajutoare. În luna mai a anului 1727 au sosit la Bocșa 4 lucrători topitori din regiunea Westerwald din Germania, la scurt timp însă aceștia s-au îmbolnăvit și 3 dintre ei au decedat, acest lucru determinând, alături de apa insuficientă din perioada de vară, ca furnalul de la Bocșa să funcționeze în anul 1727 numai 135 de zile⁶⁵. Referitor la cauzele care determină îmbolnăvirea și chiar decesul unui număr mare de lucrători străini colonizați la Bocșa, din documentele analizate se conturează două păreri diferite. Astfel, inspectorul Erlacher în raportul său adresat în anul 1727 Camerei Aulice, consideră că mlaștinile situate în apropierea

⁶⁴ „Exploatarea miniere Dognecea. 1728”.

⁶⁵ „Uzinele de fier Bocșa. 1725-1728”.

instalațiilor industriale de la Bocșa determină un microclimat nesănătos, acesta afectând în special lucrătorii străini neobișnuiți cu aceste condiții de mediu ⁶⁶, în timp ce inspectorul minier bănățean, în raportul său informativ înaintat în același an Administrației Banatului, consideră, citând părerea medicului de la Bocșa, că modul de viață dezorganizat al lucrătorilor străini, determină îmbolnăvirea și chiar decesul acestora .

Pentru asigurarea în viitor a numărului de lucrători necesari instalațiilor metalurgice de la Bocșa, inspectorul minier propune Administrației Banatului mai multe soluții. Prima dintre aceste soluții, pe care considerăm că inspectorul minier o și împărtășește personal, este recrutarea de lucrători tineri, dintre țărani români din satele aflate în apropiere de Bocșa. În acest sens menționăm faptul că înaltul funcționar bănățean a angajat în anul 1726 la forja situată la Vasiova, 3 români din această așezare și un german din Aradul Nou („Neu Arad”), în scopul învățării meseriei de forjor și dorește în acest sens să încheie înțelegeri scrise cu încă 4 tineri țărani români și unul german. Inspectorul minier cere permisiunea Administrației Banatului în vederea recrutării și angajării și în viitor a unor noi lucrători dintre locuitorii Banatului, considerând că pe această cale, aceștia vor fi atrași să practice și diferite meserii din domeniul industrial.

A doua propunere a inspectorului minier bănățean se referă la posibilitatea recrutării unor lucrători topitori și forjori de la instalațiile metalurgice aflate în Zips (n.a., regiune minieră numită și Ungaria Superioară, situată în centrul și estul Slovaciei de astăzi) și Liptau, acesta recomandând Administrației Banatului să consulte lista alcătuită la 15 noiembrie 1727, la Dognecea, de către casierul Direcției miniere de la Oravița, Papst, această listă cuprinzând în special informații referitoare la instalațiile metalurgice din cele două regiuni miniere menționate mai sus. Casierul minier consideră că la aceste instalații metalurgice, dintre care unele sunt menționate că aparțin unor investitori particulari, se află suficienți lucrători metalurgi, unii dintre aceștia putând fi convinși să lucreze la uzina de fier de la Bocșa. Interesantă este informația conform căreia la furnalul de la Dobschan se află 2 topitori și 2 lucrători forjori, care, citându-l pe Papst; „și-au arătat dorința deja cu doi ani și jumătate în urmă de a lucra în Banat”, acest lucru dovedind că au fost organizate acțiuni de recrutare a unor lucrători metalurgi pentru uzina de fier de la Bocșa de la instalațiile metalurgice de la Dobschan, și desigur din această regiune minieră în general, încă din anul 1725. Într-o adnotare pe care o face pe lista alcătuită de casierul Papst, inspectorul minier informează

⁶⁶ „Situția mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727”, p. 351 și 370.

Administrația Banatului că pentru instalațiile metalurgice de la Bocșa este necesară recrutarea unui număr de 3-4 topitori, 6-8 lucrători forjori („Staab Schmidte”), care să transforme fierul în bare, precum și a unui număr neprecizat de lucrători forjori, numiți („Zeug Schmidt”) și („Nagel Schmidt”), aceștia fiind necesari prelucrării barelor de fier în diferite produse și respectiv în cuie.

În sfârșit, cea de a treia propunere a inspectorului minier bănățean sugerează Administrației Banatului recrutarea pentru instalațiile metalurgice de la Bocșa a unor țigani fierari din Transilvania, argumentând că aceștia sunt obișnuiți cu prelucrarea fierului.

O imagine concludentă referitoare la numărul de lucrători necesari uzinei de fier de la Bocșa ne-o putem forma analizând proiectul de dezvoltare al acestor instalații metalurgice pe anul 1728. În acest proiect, se consideră că pentru desfășurarea în bune condiții a activității la uzina de fier de aici sunt necesari un număr de 30 de lucrători, dintre care 4 topitori, 2 lucrători turnători, 8 fierari necesari prelucrării fierului în bare, 6 fierari care să prelucreze barele de fier în diferite produse, 8 fierari necesari producerii cuielei și respectiv 2 fierari necesari obținerii potcoavelor de fier.

Pentru efectuarea diferitelor transporturi, instalațiilor metalurgice de la Bocșa dispun de propriile atelaje tractate de boi, acestea fiind deservite de 12 argați, conduși de un argat șef.

Ca și în cazul exploatărilor miniere și al instalațiilor metalurgice de la Oravița și la Dognecea și la uzina de fier de la Bocșa se folosește munca de robotă, în acest sens dorim să menționăm faptul că inspectorul minier bănățean propune în raportul său înaintat la 14 decembrie 1727 Administrației Banatului, ca la lucrările de reparații de la vechiul stăvilă de la Bocșa, lucrări care se vor desfășura în vara anului 1728, să fie folosită și munca cu palmele a țăranilor roboțași ⁶⁷.

În regiunea minieră bănățeană este folosită în special forța de muncă salarizată, excepție făcând țăranii, care în virtutea obligațiilor feudale prestează diferite munci sub formă de robotă în folosul stăpânului, respectiv împăratul. Având în vedere însă răspândirea tot mai puternică a relațiilor capitaliste în societatea și viața economică a perioadei istorice pe care o analizăm, considerăm demn de semnalat faptul că și țăranilor roboțași pentru munca depusă le sunt plătite unele sume de bani, aceștia fiind evident mai mici în comparație cu sumele plătite lucrătorilor salarizați care efectuează aceeași muncă.

⁶⁷ „Uzinele de fier Bocșa.....1725-1728”.

Unele din documentele pe care le analizăm în prezentul articol ne oferă și informații referitoare la salarizarea funcționarilor montanistici, a lucrătorilor mineri, metalurgi și a altor categorii de lucrători folosiți în regiunea minieră bănățeană.

În proiectul de dezvoltare pe anul 1726 al exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice de la Oravița și Dognecea, în rubrica destinată cheltuielilor necesitate de plata forței de muncă, se estimează că salariul lunar al unui miner, care este plătit în funcție de numărul de stâjeni excavați („Geding”), se va ridica la suma de 8 florini la exploatările miniere de la Oravița (n.a. 20 crețari pentru un schimb), în timp ce minerii de la Dognecea, care vor fi plătiți tot după numărul de stâjeni excavați, vor realiza salarii de numai 6 florini lunar (n.a. 15 crețari pentru un schimb). La exploatările miniere de la Oravița lucrătorii vagonetari și cei care acționează trolile vor primi în anul 1726 pentru un schimb suma de 12 crețari, lucrătorii denumiți Anschläger câte 9 crețari, în timp ce băieții care adună minereul de pe haldele de steril vor fi plătiți cu numai 7 crețari pentru un schimb. Cheltuielile necesitate de salarizarea lucrătorilor mineri de la Oravița în anul 1726 se vor ridica la suma de 16849 florini, în timp ce în același an, pentru plata salariilor lucrătorilor de la instalațiile metalurgice de la Oravița se va aloca suma de 1008 florini, iar pentru plata salariilor lucrătorilor de la forja de cupru de la Ciclova suma de 2392 florini. Pentru plata muncii de robotă care va fi prestată în anul 1726 la exploatările miniere și instalațiile metalurgice de la Oravița, cu atelajele și cu palmele, de către țăranii din satele situate în apropiere, se va aloca suma de 3600 florini. Menționăm că în același an suma care va fi alocată pentru salarizarea forței de muncă de la exploatările miniere și instalațiile metalurgice de la Oravița și Ciclova, se va cifra la suma de 23849 florini, în condițiile în care sumă totală alocată în anul 1726 pentru obiectivele industriale amintite mai sus a fost stabilită la 50000 florini.

În același an, la exploatările miniere și instalațiilor metalurgice de la Dognecea, conform proiectului amintit mai sus, lunar, contabilul va fi plătit cu 33 florini și 20 crețari, pădurarul va primi 25 de florini în timp ce ajutorul său va fi plătit cu numai cu 10 florini, topitorul șef urmează să fie salarizat cu 18 florini lunar, lucrătorul topitor cu 12 florini, iar lucrătorii de la șteampuri și spălătorii vor realiza salarii lunare de 8 florini. Suma care va fi alocată în anul 1726 pentru plata salariilor funcționarilor montanistici, minerilor, lucrătorilor de la instalațiile de prelucrare a minereurilor și lucrătorilor metalurgi de la Dognecea este estimată la 12268 florini, în condițiile în care în acest an suma totală alocată exploatărilor miniere și instalațiile metalurgice de la Dognecea a fost stabilită la 16000 florini. Din suma necesară pentru acordarea

salariilor, 7920 vor fi alocați pentru plata lucrătorilor de la exploatarea miniere, 3168 florini pentru salariile lucrătorilor de la instalațiile de preparare a minereului, 360 florini reprezintă suma necesară salarizării lucrătorilor metalurgi, în timp ce pentru plata funcționarilor montanistici va fi alocată suma de 820 florini (n.a. inclusiv ajutorul de pădurar)⁶⁸.

În proiectul de dezvoltare pentru anul 1728 al exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice de la Dognecea, proiect alcătuit în decembrie 1727 de către inspectorul minier bănățean și casierul Direcției miniere bănățene Papst, se propune alocarea în anul 1728 pentru obiectivele industriale de la Dognecea a sumei de 16610 florini. Referitor la salarizare, în proiectul menționat se propune ca salariul unui lucrător minier să fie, ca și în proiectul de dezvoltare pe anul 1726 al exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice de la Oravița și Dognecea, de 6 florini pe lună, lucrătorii de la șteampuri urmând să fie plătiți după cantitatea de concentrat de minereu pe care o produc, respectiv cu 40 creițari pentru fiecare centenar. Salariile casierului și ale ajutorului de pădurar, care nu au fost încă angajați, după cum se propusese în proiectul de dezvoltare pe anul 1726 al exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice de la Oravița și Dognecea, se vor ridica lunar la suma de 33 florini și 20 creițari și respectiv 10 florini, în timp ce salariile noilor propuși spre a fi angajați în anul 1728 vor fi de 12 florini 30 creițari lunar pentru magazionerului de la topitorie și de câte 8 florini pe lună pentru cei doi angajați care vor asigura ordinea publică. Conform aceluiași proiect din anul 1728, preotului și medicului vor fi salarizați lunar cu 2 florini și respectiv 2 florini și 30 creițari, considerăm însă că aceste sume reprezintă desigur numai contribuția fiscală imperială, aceștia beneficiind desigur și de alte venituri rezultate din contribuțiile lucrătorilor la fondul bisericii și al sănătății. În proiectul din anul 1728 este amintită și salarizarea muncii de robotă a țăranilor care prestează diferite muncii la sediul administrației miniere, la șteampurile și la instalațiile de prăjire a minereului de la Dognecea⁶⁹.

La uzina de fier de la Bocșa, conform proiectelor de dezvoltare pentru anul 1726, lucrătorii topitori de la furnal vor fi salarizați cu suma de 30 de creițari pentru un schimb, în timp ce ajutoarele acestora vor primi numai 9 creițari. Lucrătorii de la cele două forje vor fi plătiți după cantitatea de fier prelucrată, în acest mod un forjor care prelucrează fierul în bare de fier va fi plătit pentru fiecare centenar de bare obținut cu suma de 30 de creițari, în timp ce un forjor care prelucrează barele de fier

⁶⁸ „Proiect de dezvoltare al exploatărilor miniere Oravița și Dognecea.....1726”.

⁶⁹ „Exploatarea miniere Dognecea.....1728”.

în diferite produse va primi pentru fiecare centenar de produse obținute suma de 40 de creițari.

Lucrătorilor forestieri sau țăranilor roboțași, acest lucru nefiind menționat în document, care urmează să exploateze la începutul anului 1728 lemnul necesar lucrărilor de consolidare ale vechiului baraj de la Bocșa, le va fi plătită, după cum propune inspectorul minier bănățean în raportul său adresat 14 decembrie 1727 Administrației Banatului, suma de 3 creițari pentru fiecare arbore doborât ⁷⁰

La sumele de bani acordate sub formă de salarii funcționarilor și lucrătorilor din regiunea minieră bănățeană, se adaugă și plata în natură, această modalitate constând în acordare gratuită sau la prețuri avantajoase a unor materiale și produse diferite. În acest sens menționăm faptul că lucrătorii mineri primesc gratis sau la prețuri avantajoase, diferite materiale necesare desfășurării lucrului la exploatarea miniere precum: unelte din fier, lemn folosit pentru armarea lucrărilor miniere, praf de pușcă și lumânări necesare iluminatului în subteran. Lucrătorilor și funcționarilor din regiunea minieră le este acordată zilnic și porția de pâine gratuită, lucrătorii căsătoriți primind 1 ½ porții, iar cei necăsătoriți numai o porție.

În proiectul de dezvoltare pentru anul 1728 al exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice de la Dognecea sunt menționate și cheltuielile necesitate de acordarea porțiilor zilnice de pâine pentru lucrătorii și funcționarii de aici, aceste cheltuieli fiind estimate în anul 1728 la suma de 456 florini. Din această sumă, pentru funcționarii montanistici se vor acorda porții de pâine în valoare de 36 florini, valoarea porțiilor de pâine care se vor acorda lucrătorilor mineri se ridică la suma de 280 florini, în timp ce lucrătorilor de la instalațiile de prelucrare a minereului li se vor acorda porții de pâine în valoare de 140 de florini. Dorim să menționăm faptul că sumele necesitate de acordarea porțiilor de pâine pentru lucrătorii metalurgi nu sunt menționate aparte în proiectul amintit mai sus, acestea fiind incluse în suma alocată pentru plata salariilor. Fiscul imperial alocă porții de pâine gratuite și minerilor aparținând asociațiilor de concesionari minieri. În conformitate cu același proiect, fiscul imperial va acorda în anul 1728 celor 30 de mineri de la asociația de concesionari de la exploatarea miniere de la Dognecea, porții de pâine în valoare de 140 de florini, această sumă fiind inclusă în cei 456 de florini, care așa cum am amintit, se estimează că vor fi cheltuiți cu porțiile de pâine care vor fi acordate în anul 1728 funcționarilor montanistici și lucrătorilor de la Dognecea. ⁷¹

⁷⁰ „Uzinele de fier Bocșa.....1725-1728”

⁷¹ „Exploatarea miniere Dognecea.....1728”.

Cunoscut fiind faptul că nivelul de trai depinde în primul rând de puterea de cumpărare, considerăm necesar să prezentăm un tabel conținând prețurile unor produse de strictă necesitate din perioada pe care o analizăm.

Tabel 4 ⁷²

Produsul	Unitatea de măsură	Anul					
		1723	1724	1726	1727	1728	1729
Grâu	1 Mierță	--	24-26cr.	--	42cr.-1fl.	--	--
Orz	1 Mierță	--	24cr.	51cr.	18cr.	--	--
Carne de vită	1 Livră	2cr.	1 fl. ½ cr.	--	--	1 fl. ½ cr.	--
Carne de porc	1 Livră	--	--	--	4cr.	--	2cr.

Autoritățile habsburgice, care în conformitate cu principiile mercantiliste ale epocii, se preocupă și de crearea condițiilor necesare asigurării bunăstării locuitorilor imperiului - aceștia în calitate de contribuabili (n.a. plătitori de impozite) și producători, contribuind la sporirea avuției naționale - acordă o atenție deosebită rezolvării problemelor sociale ale lucrătorilor din regiunea minieră a Banatului, în acest sens fiscul imperial alocând sume importante de bani pentru construirea de locuințe și asigurarea asistenței medicale în regiunea minieră.

În acest sens dorim să menționăm faptul că în proiectul de dezvoltare pentru anul 1726 al exploatărilor miniere de la Dognecea se prevede alocarea sumei de 600 de florini pentru construirea unor locuințe necesare lucrătorilor ⁷³, în timp ce la Bocșa au fost construite în anul 1727 6 locuințe pentru lucrătorii de aici, pentru realizarea cărora fiscul imperial a cheltuit suma de 216 florini, o locuință costând 36 florini ⁷⁴.

Din sumele alocate anual de către fiscul imperial exploatările miniere și instalațiile metalurgice din Banat o parte sunt cheltuite pentru asigurarea asistenței medicale a lucrătorilor, aceste din urmă sume fiind folosite pentru cumpărarea de medicamente, care sunt acordate gratuit lucrătorilor bolnavi și pentru salarizarea medicilor.

În unele din documentele pe care le analizăm în prezentul articol sunt menționate și sumele de bani pe care fiscul imperial le-a alocat sau intenționează să le aloce

⁷² „Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727”, p. 370; 1 mierță vieneză (Wiener Metze)= 61,487 l, 1 livră (funt)= 0,560 kg., conform, Rudolf Gräf, op. cit., p. 351.

⁷³ „Proiect de dezvoltare al exploatărilor miniere Oravița și Dognecea.....1726”.

⁷⁴ „Uzinele de fier Bocșa.....1725-1728”.

pentru asigurarea asistenței medicale a lucrătorilor din regiunea minieră. În acest sens dorim să menționăm faptul că în anul 1725 fiscul imperial a cheltuit suma de 351 florini pentru asigurarea asistenței medicale a lucrătorilor metalurgi de la Bocșa⁷⁵, în timp ce la topitoria de sticlă de la Calina a fost alocată în același an suma de 110 florini⁷⁶. La exploatarea miniere și instalațiile metalurgice de la Oravița se estimează, în proiectul de dezvoltare pe anul 1726, la 200 de florini suma necesară pentru asigurarea sănătății lucrătorilor⁷⁷, în timp ce într-un proiect similar, alcătuit de data aceasta pentru uzinele de fier de la Bocșa în anul 1726, suma necesară asigurării sănătății lucrătorilor este estimată la 374 florini, dintre care 100 florini pentru lucrătorii de la furnal și 274 forini pentru cei de la cele două forje. În sfârșit, în proiectul de dezvoltare al instalațiilor metalurgice de la Bocșa pe anul 1728 este prevăzută suma de 500 florini pentru asigurarea asistenței sanitare a lucrătorilor⁷⁸.

Tot pentru asigurarea asistenței medicale a lucrătorilor fiscul imperial asigură salarizarea în regiunea minieră bănățeană a unui medic la Oravița și la Bocșa⁷⁹. Pentru asigurarea asistenței medicale a lucrătorilor de la Dognecea se propune, așa cum am amintit, angajarea unui medic și la Dognecea. Starea de sănătate a lucrătorilor din regiunea minieră bănățeană preocupă factorii cu funcții de răspundere și control în mineritul și metalurgia bănățeană, și am amintit în acest sens notele informative referitoare la starea de sănătate a lucrătorilor metalurgiști de la Bocșa, aflate în raportul înaintat în anul 1727 Camerei Aulice de către inspectorului Erlacher și respectiv cele din raportul inspectorului minier bănățean adresat la 14 decembrie 1727 Administrației Banatului.

Un ultim aspect pe care dorim să îl analizăm în prezentul articol, acesta întregind tabloul mineritului și metalurgiei din Banat și nordul Serbiei la începutul stăpânirii habsburgice, se referă la viața religioasă a comunităților de lucrători din aceste regiuni miniere.

La Oravița își desfășoară activitatea pastorală un preot încă din anul în 1718, aici începând în anul 1726 și lucrările de construcție a unei biserici. În anul 1727 este menționată prezența unui preot și la Bocșa, acesta servind nevoile spirituale ale

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ „Topitoria de sticlă Calina.....1725”.

⁷⁷ „Proiect de dezvoltare al exploatărilor miniere Oravița și Dognecea.....1726”.

⁷⁸ „Uzinele de fier Bocșa.....1725-1728”.

⁷⁹ „Situția mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727”, p. 370.

comunității lucrătorilor metalurgiști aflați aici ⁸⁰. Inspectorul minier bănățean și casierul Direcției miniere bănățene, Papst, consideră necesar în proiectul lor referitor la dezvoltarea exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice de la Dognecea în anul 1728, proiect înaintat în decembrie 1727 Administrației Banatului, că aici este necesar să fie adus un preot ⁸¹.

Din raportul inspectorului minier bănățean înaintat la 14 decembrie 1727 Administrației Banatului suntem informați că și la Maydanpek, în nordul Serbiei, își desfășoară activitatea un preot („Capellan”) pe nume Commaromi. Inspectorul minier bănățean informează înaltul for administrativ, că lucrătorii de la Maydanpek, care i-au trimis memoriile și l-au informat și personal în cadrul unor discuții purtate cu ocazia inspecțiilor sale în această zonă minieră, sunt nemulțumiți de acest preot, în care ei nu mai au încredere. Importantul responsabil minier recomandă Administrației Banatului, pentru a nu crea nemulțumiri în rândul lucrătorilor de la Maydanpek, să dea dispozițiile necesare pentru ca acest preot să fie transferat într-o localitate din Banat, exemplu fiind dat Lipova („Lippa”) și Ciacova („Csachowa”), de aici urmând să fie adus un preot la Maydanpek. Inspectorul minier, care se află la Bocșa, de unde va pleca în aceeași zi, 14 decembrie 1727, la Dognecea și apoi la Oravița, roagă Administrația Banatului să îi trimită răspunsul în scris, referitor la modul cum va trebui să se procedeze în problema de natură religioasă apărută la Maydanpek ⁸².

DIE LAGE DES BANATER BERG- UND HÜTTENWESENS IM
ZEITRAUM 1717 BIS 1733 - ANALYSIERT ANHAND MEHRERER
DOKUMENTE, DIE SICH IM HOFKAMMERARCHIV
IN WIEN BEFINDEN
Zusammenfassung

Nach der Besetzung des Banats durch das Habsburgische Reich im Jahr 1718 wird dieses zu einer Domäne der Kammer und Krone organisiert und in wirtschaftlicher Hinsicht gemäß den Voraussetzungen der merkantilistischen Denkweise geführt.

Die für die wirtschaftlichen und finanziellen Angelegenheiten des Reiches verantwortliche zentrale habsburgische Behörde der Hofkammer und die Banater

⁸⁰ Ibidem, p. 374-375.

⁸¹ „Exploatățile miniere Dognecea.....1728”.

⁸² „Uzinele de fier Bocșa.....1725-1728”.

Landesadministration als örtliche Behörde schenken dem Banater Bergbau- und Hüttenwesen eine besondere Aufmerksamkeit. Deren Organisation beginnt mit dem Dekret der Hofkammer vom 17. Dezember 1717 und wird durch spätere Dekrete derselben Behörde sowie der Banater Landesadministration fortgesetzt.

Die erwähnten Behörden ergreifen strenge Maßnahmen zur Wiederinbetriebnahme der Bergwerke und Hüttenanlagen aus der Zeit der türkischen Besetzung im Banat und errichten neue Bergwerke und Hüttenanlagen nach einer viel fortgeschritteneren Technik, die in anderen Bergregionen des Habsburgischen Reiches entwickelt wurde. Gleichzeitig betreiben die habsburgischen Behörden eine systematische Ansiedlungspolitik, durch welche Arbeitskräfte und besonders ausgebildete Personen - abstammend aus den Gegenden der Monarchie mit Tradition im Bergbau und Hüttenwesen - in die Banater Bergregion kommen.

Als Grundlage für meinen Artikel dienten mehrere Dokumente aus dem Hofkammerarchiv in Wien, die wichtige Informationen über das Berg- und Metallwesen im Banat und Nordserbien aus der Zeit von 1717-1733 liefern.

Sie geben einen guten Einblick in die Situation der Banater Berg- und Hüttenwerke, zu denen im angeführten Zeitraum die Kupferbergwerke neben Orawitza und Moldova, die Blei- und Silbergruben bei Dognatschka, die Eisenbergwerke bei Doman und Tilfa in der Nähe von Bogschan und die Hüttenanlagen bestehend aus den Kupferschmelzereien bei Orawitza und Moldova, die Kupferschmiede bei Tschiklowa, die Blei- und Silberschmelzereien bei Dognatschka, der Hochofen, die Eisenschmelzerei und die Eisenschmieden bei Bogschan sowie die Glasschmelzerei bei Calina gehören.

Die Dokumente enthalten auch Informationen über die Kupferbergwerke und -schmelzereien bei Maydanpek und Szernestiza in Nordserbien, die damals ebenso zum Habsburgischen Reich gehörten und der Banater Landesadministration untergeordnet waren.

Die Dokumente liefern einen Einblick in die finanzielle und wirtschaftliche Situation und man erfährt so z. B. etwas über die Geldsummen, die das kaiserliche Finanzamt für den Betrieb der Bergwerke und Metallhütten und für Investitionen in neue Industrieanlagen ausgab, weiters über die Quantität der Metallproduktionen, deren Wert und ihre Vermarktung sowie über Gewinne und Verluste des kaiserlichen Finanzamtes.

Man erfährt etwas über die Lage der Bergwerke, über die Installationen, in denen die Erze vorbereitet wurden, über die Metall- und Glasschmelzereien, über

die Hammerwerke, in denen die Metalle verarbeitet wurden und über die Versorgung mit Holz, Holzkohle und anderen notwendigen Rohstoffen und Materialien, weiters über Staudämme und Kanäle, die das Wasser für den Betrieb der verschiedenen industriellen Installationen speicherten und führten, über die Durchführung der Transporte, über die Beschaffung qualifizierter Arbeitskräfte und deren Entlohnung sowie über andere industrielle Anlagen, die im Banat gebaut wurden und nicht zuletzt über die soziale Lage und das religiöse Leben der Gemeinschaft der Berg- und Hüttenleute in den montanistischen Gebieten des Banats und Nordserbiens.